

Ruben Willaert
restauratie & archeologie
decoratie

GEEFT HET VERLEDEN EEN TOEKOMST

Stationsomgeving (Diksmuide, West-Vlaanderen)

Projectcode: 2021F410
Augustus 2021

ARCHEOLOGIENOTA
BUREAUONDERZOEK (FASE 0)
DEEL 1: RESULTATEN VAN HET BUREAUONDERZOEK

Colofon

Ruben Willaert bvba
Ten Briele 14 bus 15
8200 Sint-Michiels-Brugge

Auteur: Aaron Willaert

Het eventuele nummer van het wettelijk depot of het buitenlandse equivalent hiervan: /
De naam en het erkenningsnummer van de erkende archeoloog:
Ruben Willaert, OE/ERK/Archeoloog/2015/00069

© Ruben Willaert NV, Sint-Michiels-Brugge, 2021

Niets uit deze uitgave mag vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie of welke wijze dan ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Ruben Willaert NV.

Ruben Willaert NV aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit de toepassing van de adviezen of het gebruik van de resultaten van dit onderzoek.

INHOUDSTAFEL

1	Resultaten van het bureauonderzoek.....	7
1.1	Administratieve gegevens	7
1.2	Onderzoeksopdracht	9
1.2.1	Doelstelling	9
1.2.2	Onderzoeksvragen	9
1.2.3	Juridische context	9
1.2.4	Randvoorwaarden.....	9
1.2.5	Archeologische voorkennis van het terrein.....	9
1.3	Werkwijze en strategie	10
1.3.1	Methode	10
1.3.2	Fysisch geografische situatie	10
1.3.3	Historische context en bekende archeologie vindplaatsen.....	10
1.3.4	Archeologische indicatoren	11
1.3.5	Verstoringshistoriek.....	11
1.4	Assessmentrapport	12
1.4.1	Introductie tot het projectgebied	13
1.4.1.1	Ruimtelijke situering	13
1.4.1.2	Geplande werken.....	14
1.4.2	Fysisch geografische en geologische situatie.....	17
1.4.2.1	Landschappelijke situering	17
1.4.2.2	Tertiaire lithostratigrafie	20
1.4.2.3	Quartaire lithostratigrafie.....	21
1.4.2.4	Bodemvormingsprocessen	22
1.4.3	Historische en archeologische voorkennis.....	23
1.4.3.1	Overzicht van de gekende archeologische waarden.....	23
1.4.3.2	Historische context en bekende archeologische vindplaatsen	32
1.4.3.3	Archeologische indicatoren en cartografische bronnen.....	35
1.4.3.4	Huidige gebruik en verstoringen	45
1.5	Synthese	48
2	Bibliografie.....	50

FIGURENLIJST

Figuur 1: Projectgebied weergegeven op de GRB-basiskaart (Bron: Geopunt).	8
Figuur 2: Projectgebied weergegeven op de topografische kaart van België (Bron: Geopunt).	8
Figuur 3: Projectgebied weergegeven op de orthofoto, middenschalig, winteropnamen, 2020 (Bron: Geopunt).....	13
Figuur 4: Geplande werken weergegeven op de orthofoto, middenschalig, winteropnamen, 2020 (Bron: Geopunt).	15
Figuur 5: Geplande werken weergegeven op de orthofoto, middenschalig, winteropnamen, 2020 (Bron: Geopunt).	15
Figuur 6: Geplande werken weergegeven op de orthofoto, middenschalig, winteropnamen, 2020 (Bron: Geopunt).	16
Figuur 7: Projectgebied weergegeven op de Traditionele Landschappenkaart (Bron: Geopunt).	17
Figuur 8: Projectgebied weergegeven op het Digitaal Hoogtemodel van Vlaanderen (Bron: Geopunt).	18
Figuur 9: Projectgebied weergegeven op het Digitaal Hoogtemodel van Vlaanderen (Bron: Geopunt).	18
Figuur 10: Hoogteverloop 1-3.	19
Figuur 11: Projectgebied weergegeven op de Tertiair Geologische Kaart (Bron: Geopunt). ..	20
Figuur 12: Projectgebied weergegeven op de Quartair Geologische Kaart (Bron: Geopunt). ..	21
Figuur 13: Projectgebied weergegeven op de Bodemkaart (Bron: Geopunt).	22
Figuur 14: Projectgebied weergegeven op het DHMV met aanduiding van de CAI-polygonen binnen een straal van 2 km van het projectgebied (Bron: Geopunt).	23
Figuur 15: Projectgebied weergegeven op de orthofoto, middenschalig, winteropnamen, 2020 met aanduiding van de archeologienota's in de omgeving van het projectgebied (Bron: Geopunt).	30
Figuur 16: Reconstructie van de stadsontwikkeling op de kadasterkaart van Popp met aanduiding van het onderzoeksterrein (rood). (DEWILDE 1986, 134-157.)	34
Figuur 17: Projectgebied weergegeven op de Deventerkaart, ca. 1560 (Bron: NGI Cartesius).	36
Figuur 18: Projectgebied weergegeven op een plan, opgemaakt door Juan-Antonio Snavels, 1688 (Bron: NGI Cartesius).....	36
Figuur 19: Projectgebied weergegeven op de Ferrariskaart, 1771-1777 (Bron: Geopunt).	37

Figuur 20: Projectgebied weergegeven op de Atlas der Buurtwegen, ca. 1840 (Bron: Geopunt).	37
Figuur 21: Projectgebied weergegeven op de Poppkaart, 1842-1879 (Bron: Geopunt).....	38
Figuur 22: Franse en Duitse verdedigingen ten oosten en zuiden van Diksmuide (bron: Ronarc‘H 2016).....	40
Figuur 23: Duitse aanvallen op 10 november 1914 (bron: Schwink 1918)	40
Figuur 24: Ligging projectgebied ten opzichte van de frontlijnen november 1914-september 1918 (bron ortho: agiv.be)	41
Figuur 25: Ongedateerde Belgische luchtfoto (bron luchtfoto: KLM-MRA)	41
Figuur 26: Overzicht ongedateerde Belgische luchtfoto (bron luchtfoto: KLM-MRA)	42
Figuur 28: Belgische luchtfoto genomen op 11 september 1917 (bron luchtfoto: KLM-MRA)	42
Figuur 29: Belgische luchtfoto genomen op 14 januari 1918 (bron luchtfoto: KLM-MRA)..	43
Figuur 30: Belgische loopgravenkaart 12 juli 1917 (bron luchtfoto: KLM-MRA)	43
Figuur 31 Gekarteerde WO1-sporen (bron: orthofoto Informatie Vlaanderen)	44
Figuur 32: Projectgebied weergegeven op de orthofoto, kleinschalig, zomeropnamen, 1971 (Bron: Geopunt).	45
Figuur 33: Projectgebied weergegeven op de orthofoto, kleinschalig, zomeropnamen, 1979-1990 (Bron: Geopunt).....	46
Figuur 34: Projectgebied weergegeven op de orthofoto, middenschalig, winteropnamen, 2000-2003 (Bron: Geopunt).....	46
Figuur 35: Projectgebied weergegeven op de orthofoto, middenschalig, winteropnamen, 2008-2011 (Bron: Geopunt).....	47
Figuur 36: Projectgebied weergegeven op de orthofoto, middenschalig, winteropnamen, 2020 (Bron: Geopunt).	47

TABELLENLIJST

Tabel 1: Administratieve gegevens: De administratieve gegevens identificeren de actoren die betrokken zijn bij het vooronderzoek en de locatie van het vooronderzoek.....7

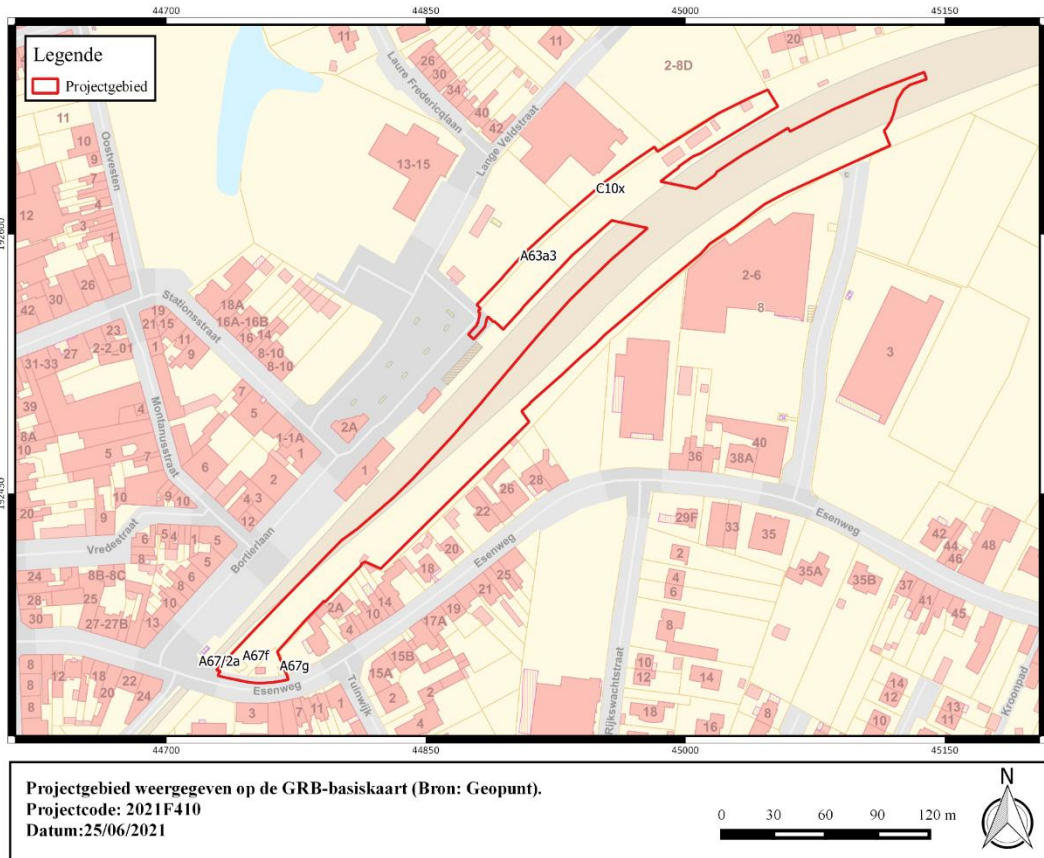
1 Resultaten van het bureauonderzoek

1.1 Administratieve gegevens

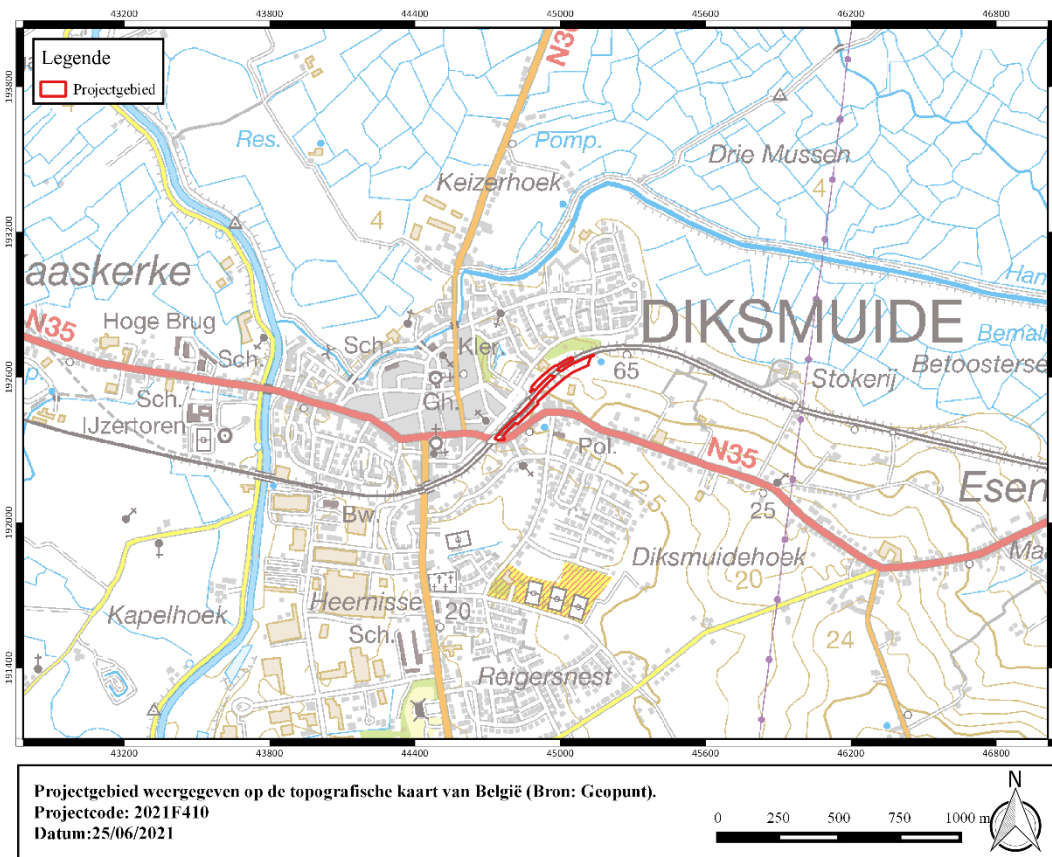
Tabel 1: Administratieve gegevens: De administratieve gegevens identificeren de actoren die betrokken zijn bij het vooronderzoek en de locatie van het vooronderzoek.

a) De locatie van het vooronderzoek met vermelding van:	Provincie	West-Vlaanderen
	Gemeente	Diksmuide
	Deelgemeente	/
	Postcode	8600
	Adres	Esenweg 8600 Diksmuide
	Toponiem	Stationsomgeving
	Bounding box (Lambertcoördinaten)	$X_{\min} = 44612$ $Y_{\min} = 192309$ $X_{\max} = 45204$ $Y_{\max} = 192721$
b) Het kadaasterperceel met vermelding van gemeente, afdeling, sectie, perceelsnummer of -nummers en kaartje	Diksmuide, Afdeling 1, Sectie A, nr's: 67/2a, 67f, 67e, 67g, 63a3 Sectie C, nr. 10x Figuur 1	
c) Een topografische kaart van het onderzochte gebied waarvan de schaal afgestemd is op de grootte van het projectgebied	Figuur 2	
d) Alle betrokken actoren en specialisten	Wouter Van Goidsenhoven (erkend archeoloog) Clara Thys (archeoloog) Elke Ghyselbrecht (aardkundige) Aaron Willaert (historicus)	

Figuur 1: Projectgebied weergegeven op de GRB-basiskaart (Bron: Geopunt).

Figuur 2: Projectgebied weergegeven op de topografische kaart van België (Bron: Geopunt).

1.2 Onderzoeksopdracht

1.2.1 Doelstelling

Het archeologisch vooronderzoek betracht altijd eerst door raadpleging van gekende en ontsloten informatiebronnen tijdens een bureauonderzoek eventueel aanwezig archeologisch erfgoed binnen het onderzoeksgebied te inventariseren, waarderen en veiligstellen.

1.2.2 Onderzoeksvragen

Voor het bureauonderzoek zijn volgende onderzoeksvragen te formuleren:

- Hoe is de aardkundige opbouw van het onderzoeksgebied?
- Welke processen van bodemvorming zijn bekend?
- Welke geomorfologische processen zijn bekend?
- Welke aardkundige eenheden zijn archeologisch relevant en wat is hun diepteligging?
- Zijn er archeologische resten bekend binnen de grenzen van het plangebied?
- Welke is de aard en ouderdom van bekende archeologische resten?
- Welke is de conserveringsgraad en gaafheid van de bekende archeologische resten?
- Wat is de invloed van de toekomstige inrichting op eventueel aanwezige archeologische resten?

1.2.3 Juridische context

Het onderzoeksterrein situeert zich volgens het gewestplan deels in een zone bestemd als woongebied, deels in een zone bestemd als agrarisch gebied. Het plangebied is deels gelegen binnen de vastgestelde archeologische zone van de historische stadskern van Diksmuide. Het onderzoeksterrein situeert zich noch binnen een archeologische site, noch binnen een zone waar geen archeologie te verwachten valt. Deze archeologienota wordt opgemaakt naar aanleiding van een geplande stedenbouwkundige vergunningsaanvraag waarbij de totale oppervlakte van de ingreep in de bodem 100 m² of meer beslaat en de totale oppervlakte van de kadastrale percelen waarop de aanvraag betrekking heeft 300 m² of meer bedraagt.

De oppervlakte van het plangebied in kwestie bedraagt 1,8 ha, vandaar is men verplicht een bekrachtigde archeologienota toe te voegen aan de vergunningsaanvraag.

1.2.4 Randvoorwaarden

Voor het bureauonderzoek worden enkel toegankelijke en beschikbare bronnen gebruikt.

1.2.5 Archeologische voorkennis van het terrein

Binnen de grenzen van projectgebied Stationsomgeving Diksmuide werd in het verleden geen archeologisch onderzoek uitgevoerd.

In de omgeving zijn wel enkele archeologische vindplaatsen gekend (cfr. infra).

1.3 Werkwijze en strategie

1.3.1 Methode

In de praktijk resulteert het bureauonderzoek in een inschatting van het archeologisch potentieel van een onderzoeksgebied. Het archeologisch potentieel drukt een verwachting uit ten aanzien van voorkomen, aard, gaafheid en conservering van de archeologische resten in de ondergrond van de planlocatie. Het archeologisch potentieel is gebaseerd op vier variabelen: fysisch-geografische situatie, bekende archeologische vindplaatsen, archeologische indicatoren en de verstoringshistoriek.

Pas na de vaststelling van het archeologisch potentieel kunnen onderbouwde inschattingen worden gemaakt over de planeffecten op eventueel archeologisch erfgoed.

1.3.2 Fysisch geografische situatie

Geologische, geomorfologische en bodemkundige data informeren over de genese van het landschap in het plangebied, de bodemopbouw en de ligging en de stratigrafische positie van sedimenten waarin archeologische fenomenen kunnen voorkomen. Een aantal (prehistorische) vindplaatstypen kunnen bovendien uitgesproken gekoppeld worden aan specifiek aanwijsbare landschapsvormen.

De aardkundige data laten ook toe om een verwachting te formuleren ten aanzien van de verschijningsvorm, d.i. de conserveringsgraad en gaafheid van het archeologische erfgoed.

Volgende informatiebronnen werden geconsulteerd t.b.v. een eerste aardkundige analyse:

- Tertiair en Quartair geologische kaart van Vlaanderen
- Toelichting bij de Quartair geologische kaart van Vlaanderen
- Bodemkaart van Vlaanderen
- Digitaal Hoogtemodel van Vlaanderen
- Hydrografische kaart van Vlaanderen

1.3.3 Historische context en bekende archeologie vindplaatsen

Beschikbare historische en toponymische kennis over woonplaatsen (buurtschap, gehucht, dorp, stad) in en nabij het onderzoeksgebied kan een zinvol kader bieden om de betekenis van bekende archeologische vindplaatsen te evalueren.

Om een overzicht te krijgen van de bekende archeologische vindplaatsen binnen het onderzoeksgebied werd de Centrale Archeologische Inventaris van Agentschap Onroerend Erfgoed geraadpleegd en is lokaal geïnformeerd naar recent onderzoek. De recente onderzoeken die voortvloeiden uit archeologienota's zijn geraadpleegd via loket.onroerend.erfgoed.be.

1.3.4 Archeologische indicatoren

Archeologische indicatoren omvatten diverse datacategorieën zoals resultaten van non-intrusieve archeologische prospectietechnieken (bijvoorbeeld vondstmeldingen van metaaldetectie), toevallige vondsten bij niet-archeologische graafwerken, maar vooral ook historisch-cartografische bronnen, iconografische data en fotocollecties. Ze vormen fysiek aanwijsbare fenomenen die een aanwijzing kunnen zijn voor de aanwezigheid, ter plaatse of in de nabijheid, van archeologische sites.

Archeologische indicatoren zijn gezocht in de Centrale Archeologische Inventaris van het Agentschap Onroerend Erfgoed en in ontsloten cartografische bronnen die zowel via Geopunt als via het Nationaal Geografisch Instituut (Cartesius) ter beschikking worden gesteld. Bijkomende cartografische bronnen zijn waar relevant bekomen via verder archiefonderzoek.

1.3.5 Verstoringshistoriek

De verstoringsgraad van het onderzoeksgebied bepaalt in belangrijke mate de te verwachten gaafheid en bewaringsgraad van eventueel aanwezig archeologische bodemarchief. Om een correcte inschatting van de verstering van de bodem te kunnen maken kunnen allerhande bronnen van pas komen. Zo kan mondelinge informatie van vroegere gebruikers of bewoners, beschikbare plannen van (verdwenen) constructies, verslagen van bodemonderzoeken en saneringen of informatie over delfstoffenwinning relevante informatie bieden.

Aanvullende informatie over recent historisch landgebruik is afkomstig van geraadpleegde luchtopnames vanaf 1971, ter beschikking gesteld via Geopunt.

1.4 Assessmentrapport

Het assessmentrapport omvat alle relevante gegevens die over het projectgebied verzameld kunnen worden uit toegankelijke literatuur en kaartmateriaal, die bijdragen tot het gefundeerd inschatten van het archeologisch potentieel van het plangebied. Om dit laatste te bereiken worden de verzamelde gegevens met elkaar vergeleken, geconfronteerd en samengelegd. Dit rapport heeft als doel het plangebied binnen zijn archeologisch en landschappelijk kader te plaatsen, rekening houdend met de geplande bodemingrepen. De studie maakt gebruik van verschillende datasets, waarbij het uitgangspunt steeds het ontwerpplan van de toekomstige bodemingrepen is. Dit ontwerpplan wordt telkens geprojecteerd op de geologische, bodemkundige en historische kaarten. Alle kaartmateriaal werd vervaardigd met behulp van QGIS, een geografisch informatiesysteem.

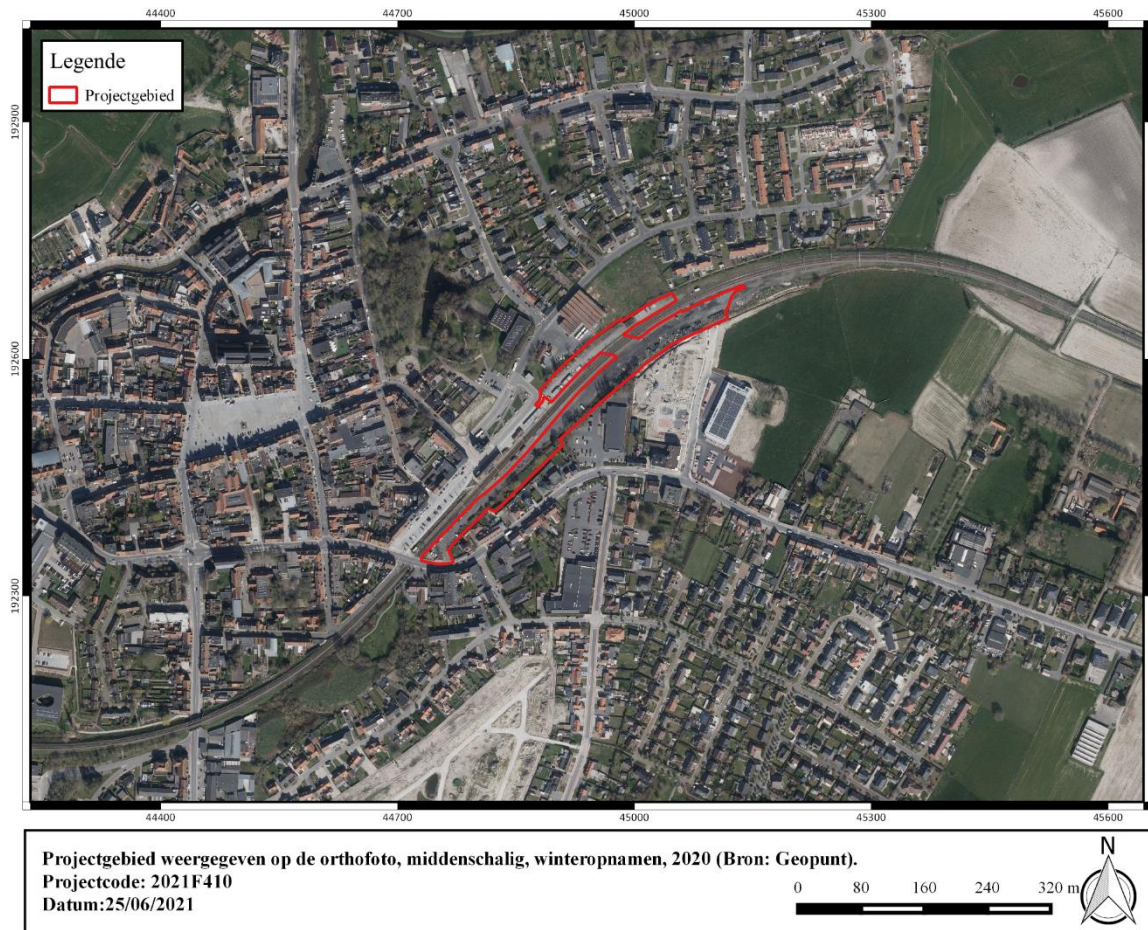
Op basis van deze assessment van het projectgebied kan een gegronde argumentatie opgesteld worden over de noodzaak en het nut van al dan niet verder te nemen archeologische maatregelen, die uiteengezet worden in deel 2: het programma van maatregelen.

1.4.1 Introductie tot het projectgebied

1.4.1.1 Ruimtelijke situering

Het projectgebied is gelegen in Diksmuide, in de provincie West-Vlaanderen. Het terrein situeert zich rondom het station van de stad. Het segment ten zuiden van de spoorlijn sluit ten westen aan bij de Esenweg, het segment ten noorden van de spoorlijn sluit ten westen aan bij het Burggraaf Frederikplein. De stadskern van Diksmuide (Grote Markt) situeert zich ca. 400 meter ten westen.

Figuur 3: Projectgebied weergegeven op de orthofoto, middenschalgig, winteropnamen, 2020 (Bron: Geopunt).

1.4.1.2 Geplande werken

De opdrachtgever plant de heraanleg en opwaardering van de stationsomgeving van Diksmuide. De geplande werken omvatten:

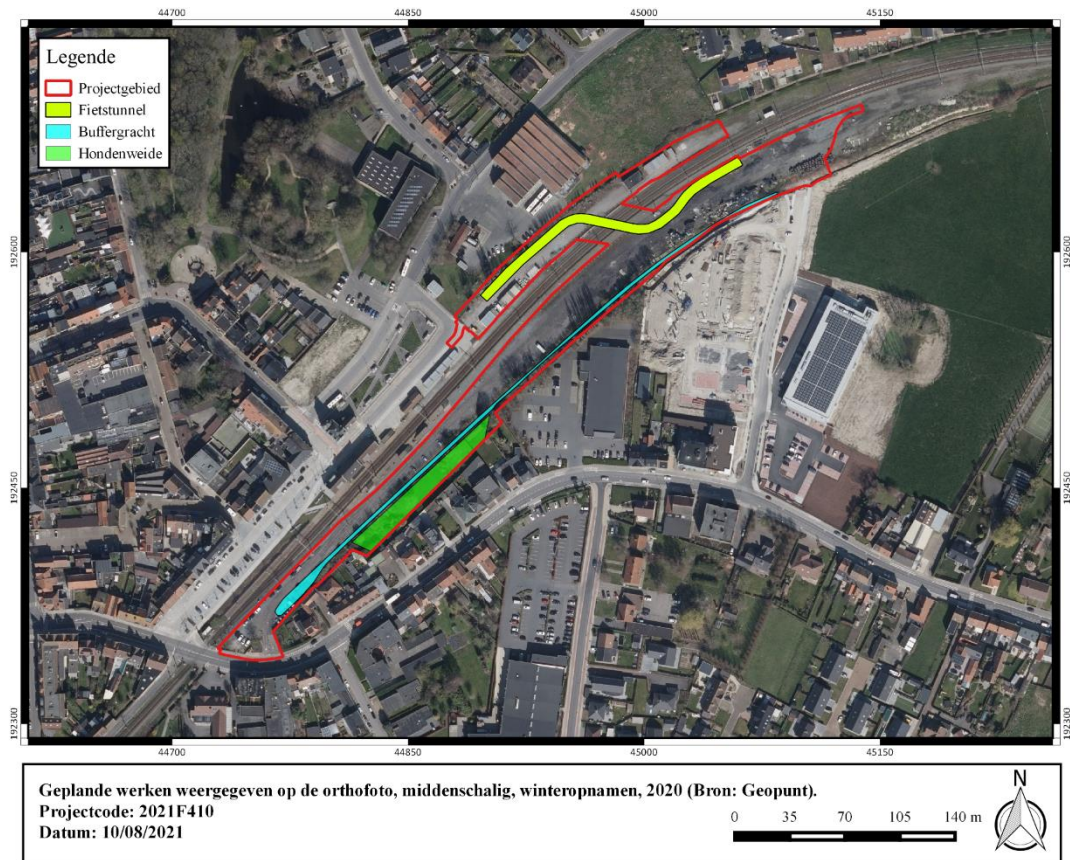
- De aanleg van een pendelparking nabij het station
- De realisatie van een nieuwe fietstunnel onder de spoorweg
- De herinrichting van de stockagezone van Infrabel
- De bouw van een keerelement
- De aanleg van riolering
- De realisatie van een groenzone
- De aanleg van een veilige fiets- en wandelverbinding
- Een reliëfwijziging in functie van een te realiseren hondenweide en buffergracht
- De bouw van een nieuwe fietsenstalling.

Over het algemeen zal de bodemingreep binnen de projectgrenzen beperkt blijven tot ca. 50 cm-mv. Dit is het geval voor de nieuwe fietspaden, groenzone, nieuwe wegenis, parkeergelegenheid en fietsenstalling.

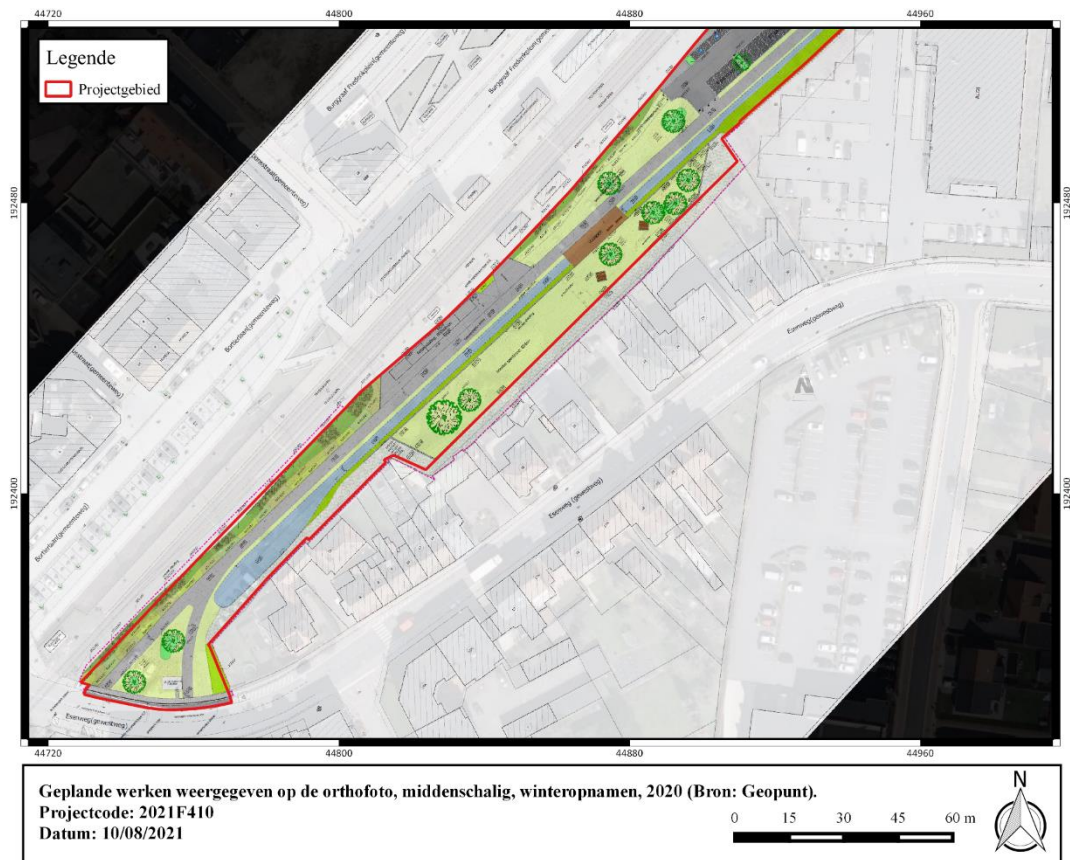
Op enkele plaatsen zal de bodemingreep echter dieper reiken:

- De nieuwe tunnel zal tot een maximale diepte van ca. 6.20 m TAW worden aangelegd. Deze zone situeert zich thans op een hoogte van ca. 9.5 tot 10.0 m TAW. De bodemingreep zal hier dus op sommige plaatsen tot bijna 4 m-mv reiken. Ook de fietspaden richting de tunnel zullen in een helling worden aangelegd waarbij de omvang van de bodemingreep toeneemt naargelang de afdaling tot de tunnel.
- De hondenweide wordt aangelegd ter hoogte van de zuidelijke zone die op heden beduidend hoger gelegen is (cfr. supr. 1.4.2). Deze zone situeert zich thans op een hoogte van ca. 12 tot 13 m TAW, aflopend in westelijke richting. In ontworpen toestand zal de hondenweide zich situeren op een hoogte van 11 tot 12 m TAW, aflopend in westelijke richting. De afgraving zal hier dus ca. 1 meter bedragen.
- De nieuwe buffergracht die wordt voorzien langsheen de zuidelijke projectgrens wordt aangelegd tot op een diepte van ca. 8.35 tot 9 m TAW. In het meest oostelijk terreindeel sluit de gracht aan op een korte nieuwe RWA-leiding. Voor de aanleg van de buffergracht dient een bodemingreep gerekend te worden tot max. 1,30 m-mv.

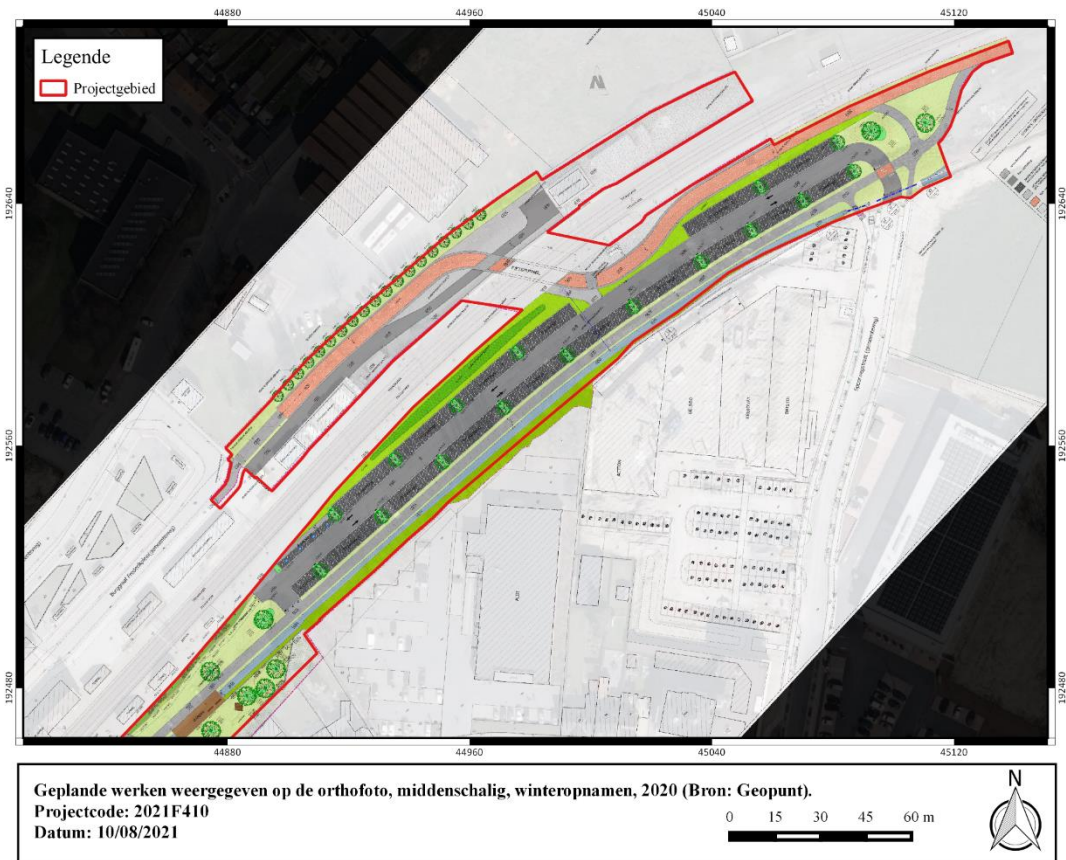

Figuur 4: Geplande werken weergegeven op de orthofoto, middenschalg, winteropnamen, 2020 (Bron: Geopunt).

Figuur 5: Geplande werken weergegeven op de orthofoto, middenschalg, winteropnamen, 2020 (Bron: Geopunt).

Figuur 6: Geplande werken weergegeven op de orthofoto, middenschalig, winteropnamen, 2020 (Bron: Geopunt).

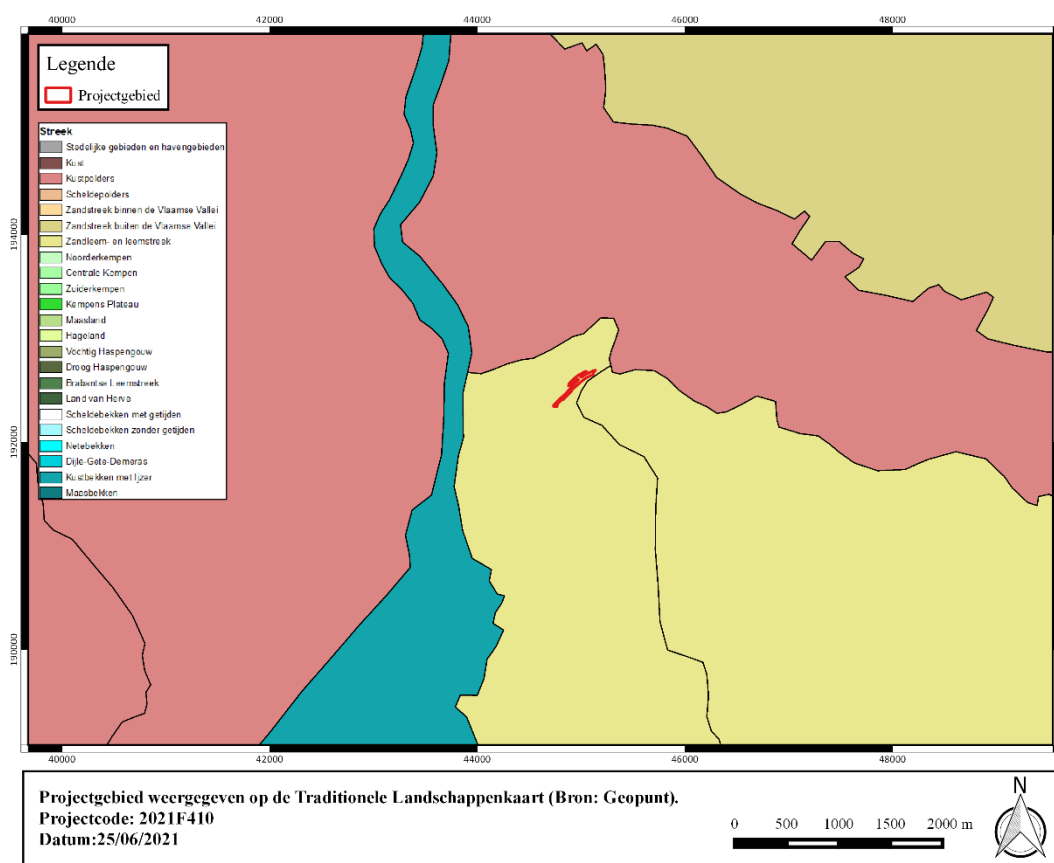
1.4.2 Fysisch geografische en geologische situatie

1.4.2.1 Landschappelijke situering

Diksmuide ligt op de grens van de polderstreek, de zandleemstreek en de zandstreek. Ten noorden en ten westen van de stad situeert zich een weidse vlakte, gevormd door de valleien van de Handzamevaart en de Ijzer. Het projectgebied ligt op een noordelijke uitloper van de rug van Westrozebeke die een maximale hoogte bereikt van ruim 40 m TAW.

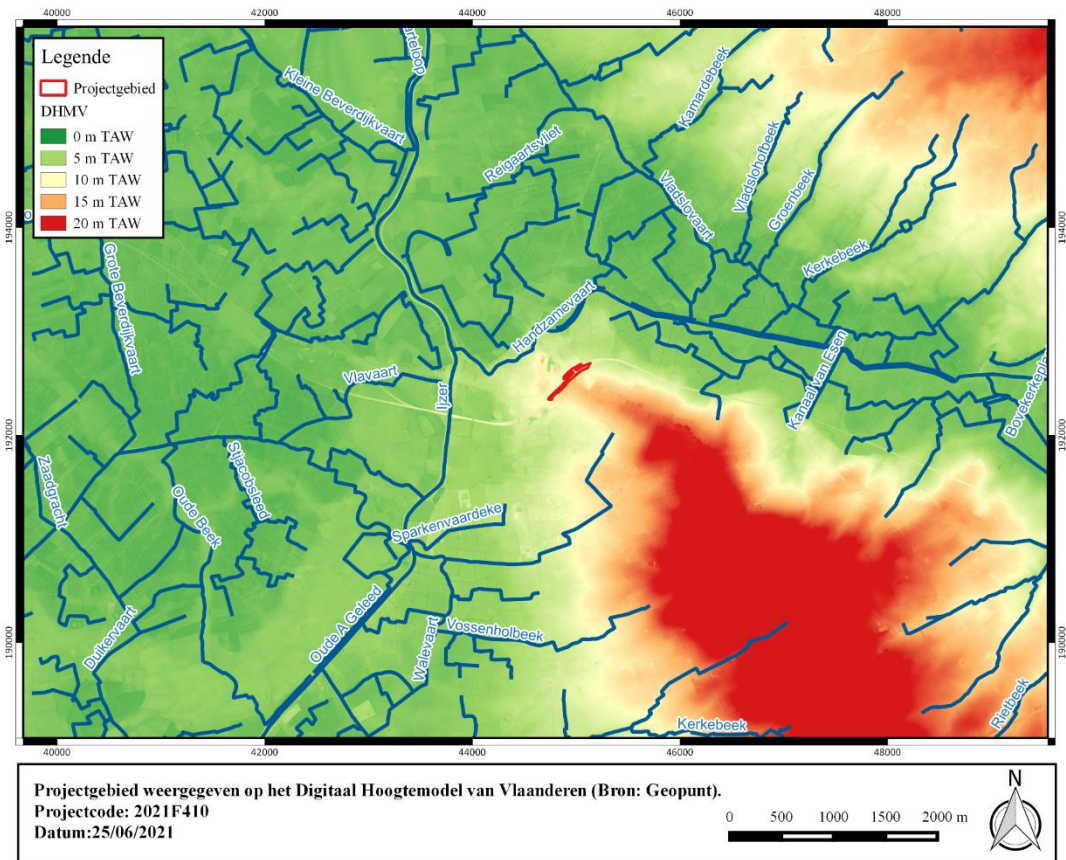
Het plangebied zelf is gelegen op een hoogte van ca. 9.3 – 12.6 m TAW. De Het overgrote deel van het plangebied situeert zich echter op een hoogte rond de 9.5 à 10.0 m TAW. Het lokaal hoogtemodel toont duidelijk aan dat deze zone afgegraven en geëgaliseerd is bij de aanleg van de spoorlijn. Oorspronkelijk lag het plangebied op een noordelijke uitloper van de rug van Westrozebeke, op een hoogte van vermoedelijk ca. 12 - 13 m TAW. Deze hoger gelegen rug is doorgestoken in functie van de aanleg van de spoorweginfrastructuur. Dit impliceert dat delen van het terrein op heden tot ruim 3 meter zijn afgegraven. Deze afgraving zal groter geweest zijn centraal binnen het plangebied – waar het hoogst gelegen deel van de heuvelrug zich situeerde. Langsheen de zuidelijke perceelsgrens is een deel van het terrein nog gelegen op de vermoedelijke oorspronkelijke hoogteligging van ca. 12.5 m TAW.

Hydrografisch situeert het plangebied zich binnen het Ijzerbekken, deelbekken Blankaart.

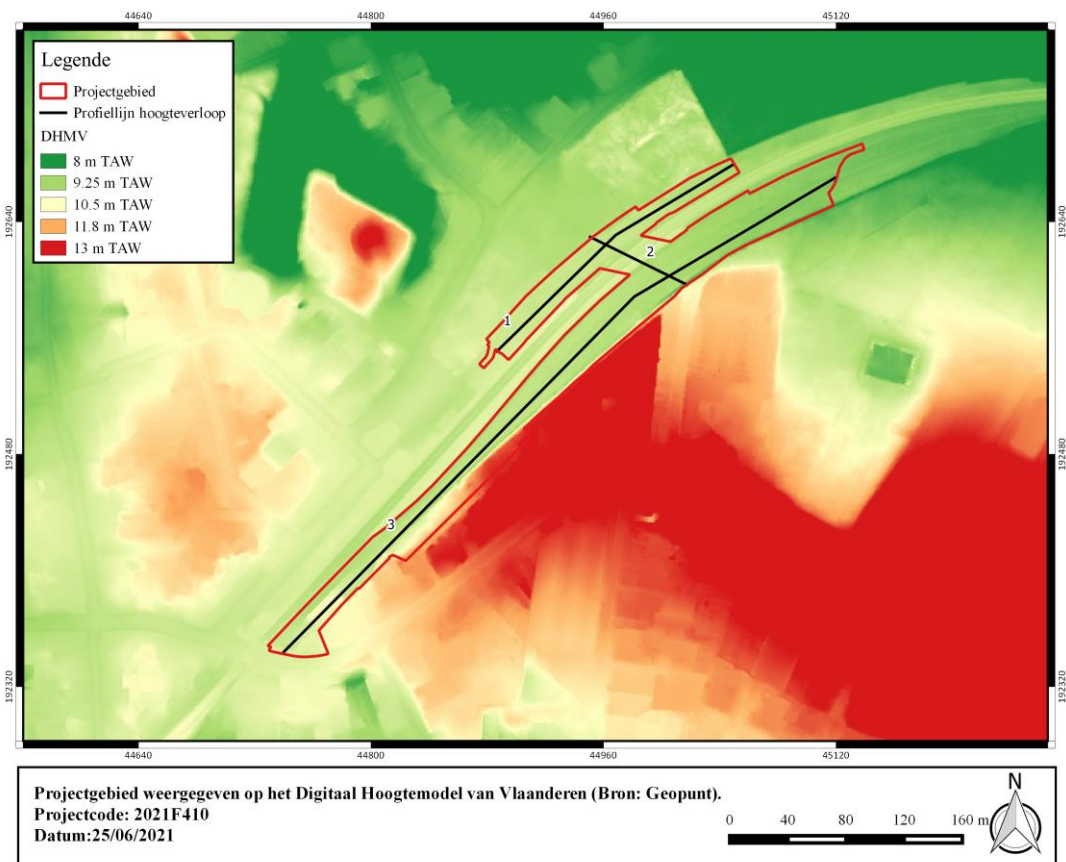

Figuur 7: Projectgebied weergegeven op de Traditionele Landschappenkaart (Bron: Geopunt).

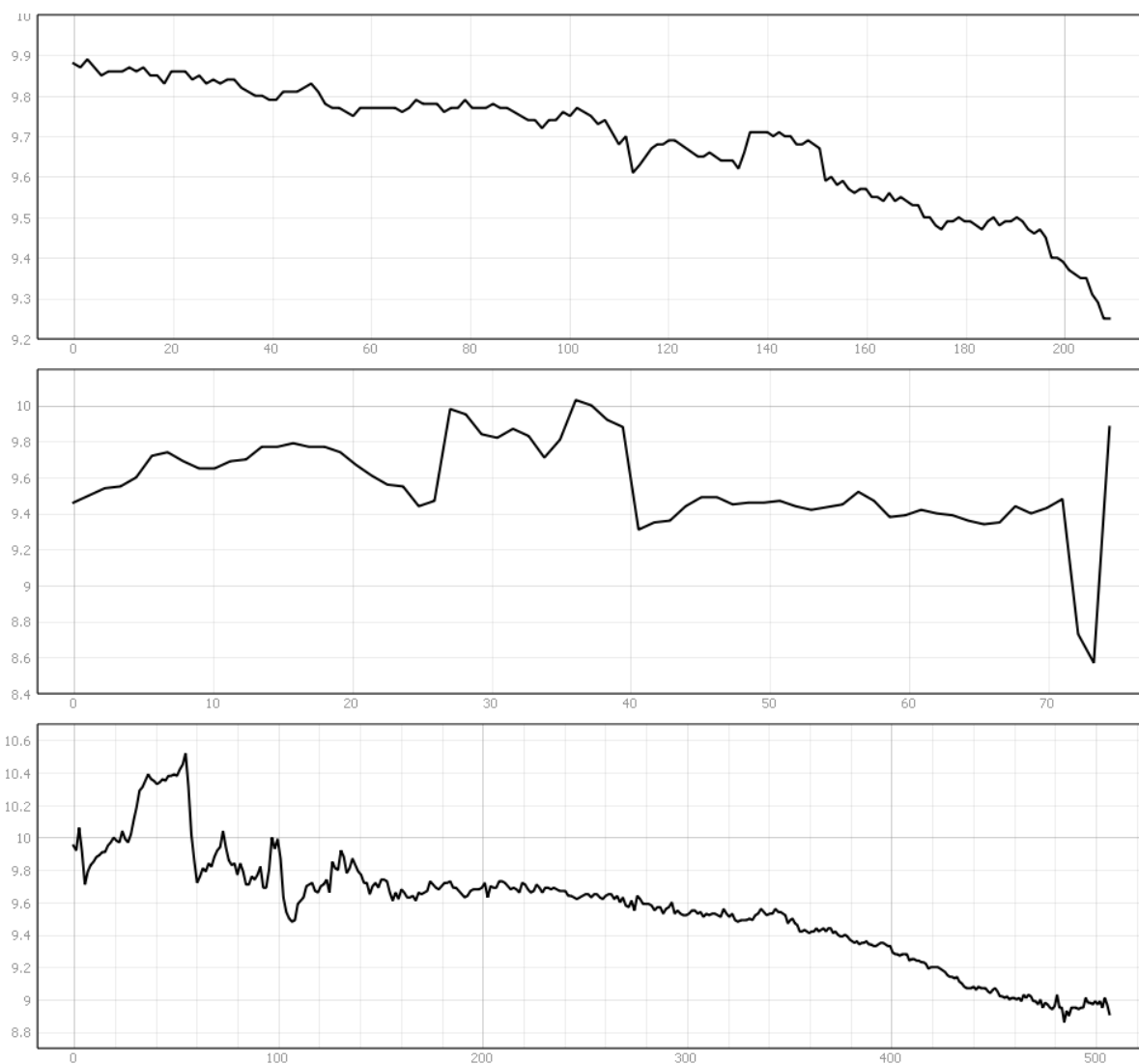

Figuur 8: Projectgebied weergegeven op het Digitaal Hoogtemodel van Vlaanderen (Bron: Geopunt).

Figuur 9: Projectgebied weergegeven op het Digitaal Hoogtemodel van Vlaanderen (Bron: Geopunt).

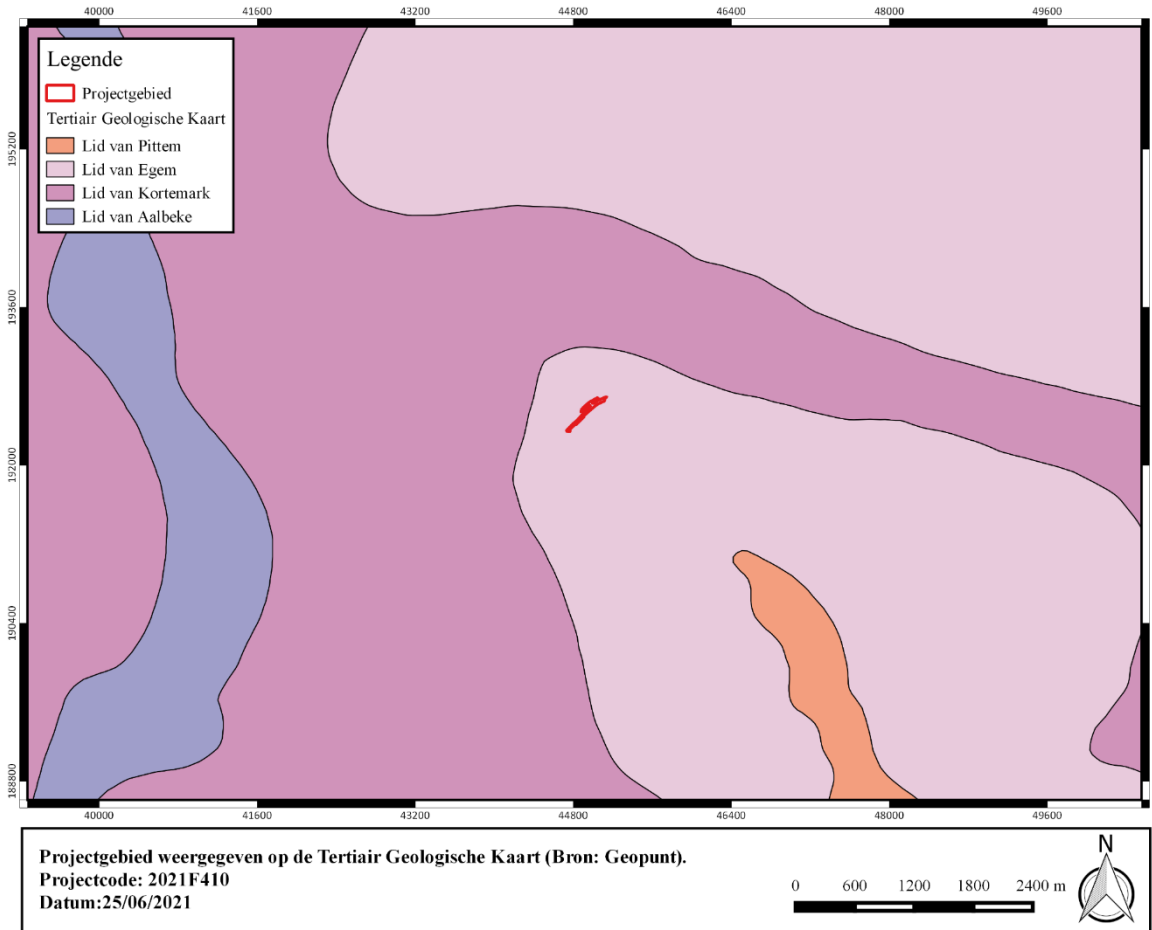
Figuur 10: Hoogteverloop 1-3.

1.4.2.2 Tertiaire lithostratigrafie

Het projectgebied is gelegen in het **Lid van Egem (Formatie van Tielt)**. De Formatie van Tielt bestaat uit een fijn zandig en zandig marien sediment.

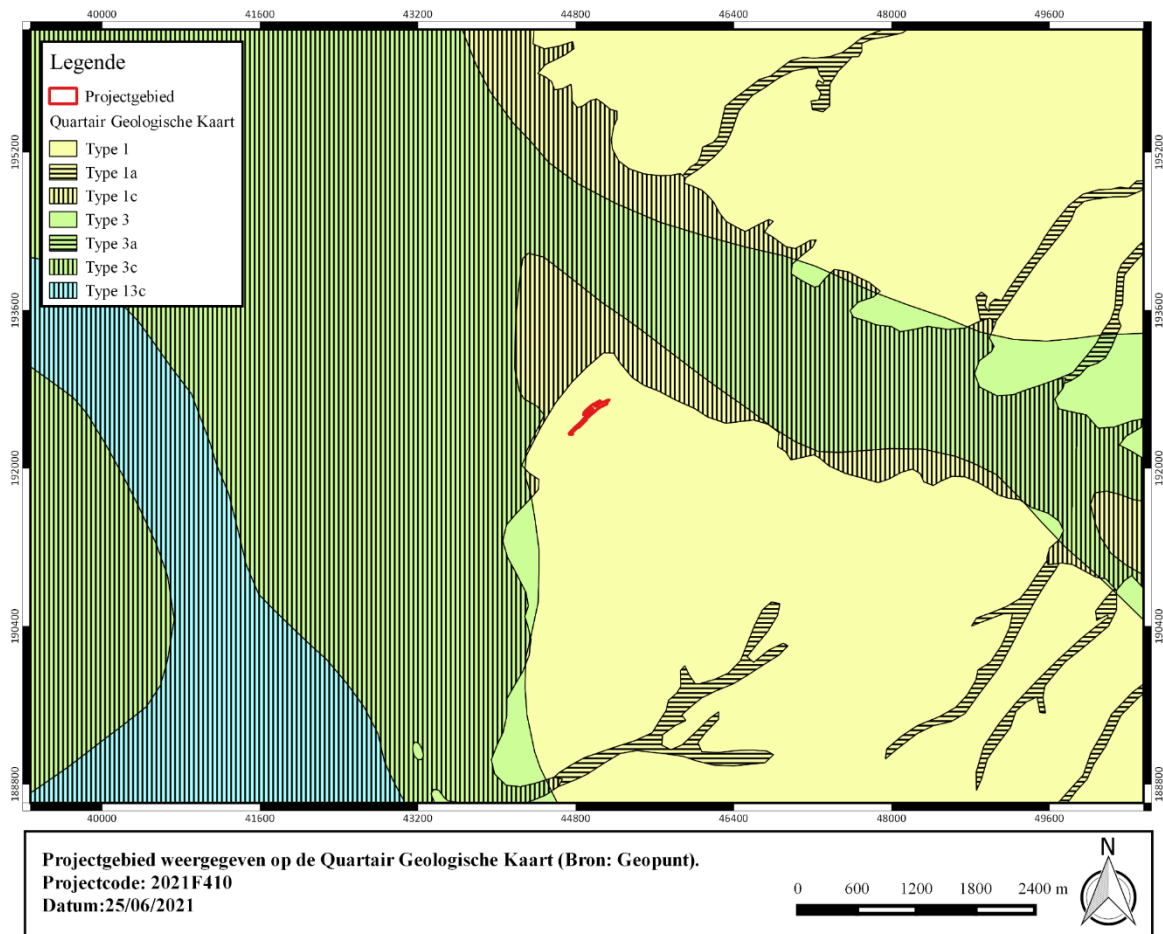
Het Lid van Egem bestaat uit een glimmer- en glauconiethoudend zeer fijn zand dat grover wordt naar boven toe. Het is tevens afgezet in ondiepe-mariene omstandigheden.

Figuur 11: Projectgebied weergegeven op de Tertiair Geologische Kaart (Bron: Geopunt).

1.4.2.3 Quartaire lithostratigrafie

Het projectgebied is gelegen in het Quartair **Type 1**. Dit type bestaat uit een eolische afzetting van het Weichseliaan tot mogelijk Vroeg-Holoceen (zand tot zandleem). Deze afzetting kan eventuele hellingsafzettingen van het Quartair bevatten.

Figuur 12: Projectgebied weergegeven op de Quartair Geologische Kaart (Bron: Geopunt).

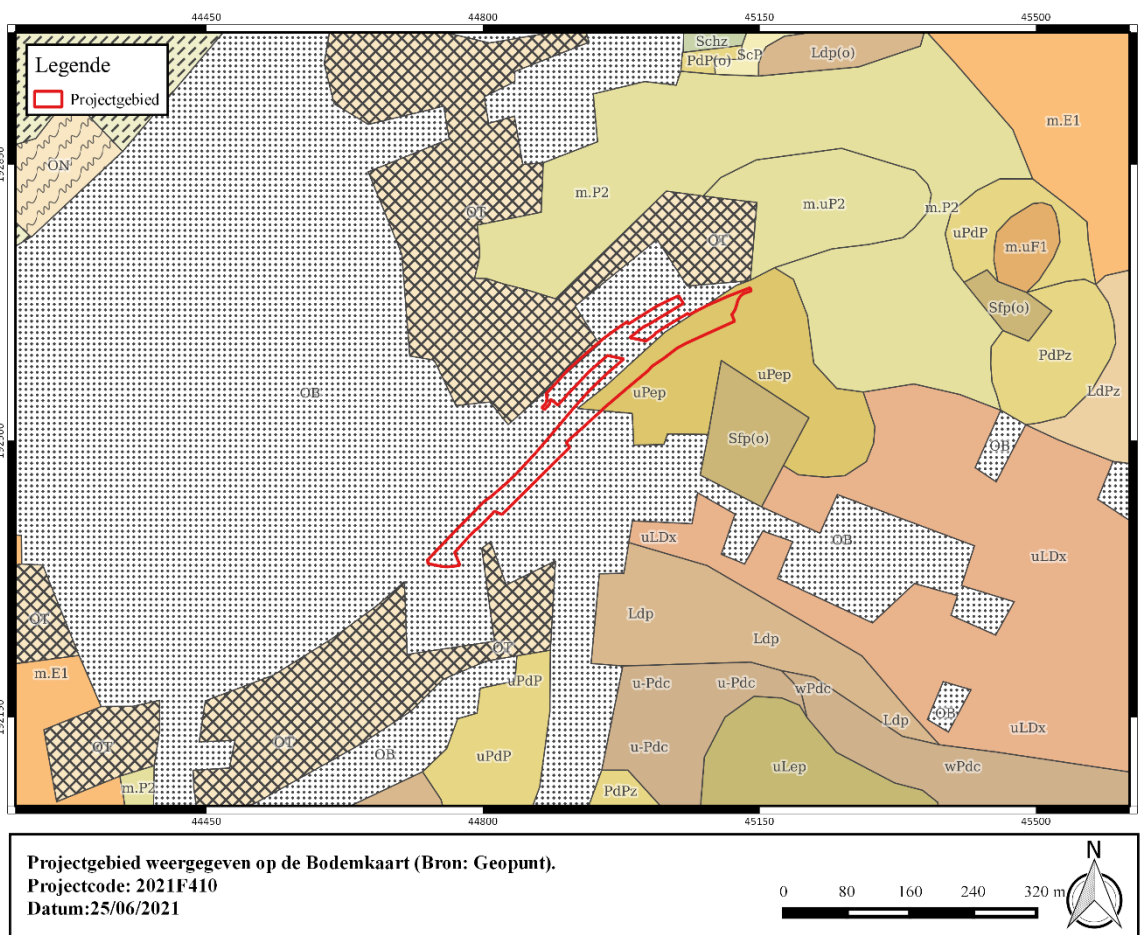

1.4.2.4 Bodemvormingsprocessen

De bodemkaart geeft langs de oostelijke rand van het projectgebied een natte, profielloze lichte zandleembodem aan waarbij zich klei op geringe diepte kan bevinden. Rondom het onderzoeksgebied zijn meerdere grote polygonen verstoorde gronden weergegeven.

Het bodemtype **OB** is een kunstmatig bodemtype waarbij de natuurlijke bodem sterk verstoord kan zijn door de aanwezige verharding of bebouwing. Hierdoor is het niet altijd mogelijk de natuurlijke bodem te herkennen.

Het bodemtype **uPep** is een nat, sterk gleyige lichte zandleembodem met reductiehorizont en zonder profielontwikkeling. Klei komt voor op geringe diepte (ondieper dan 75 cm). Deze natte gronden, met reductiehorizont, hebben een Ap van ongeveer 30 cm dik, zeer donker grijsbruin en goed humeus. Bij de Pep gronden komt tussen de Ap en de Cg veelal een zwak humeuze overgangshorizont voor. Roestverschijnselen beginnen reeds in het benedendeel van de Ap tussen 20 en 40 cm. De reductiehorizont begint tussen 80 en 120 cm. Soms is de ondergrond zandiger en in andere gevallen komt een klei of klei-zand substraat voor.

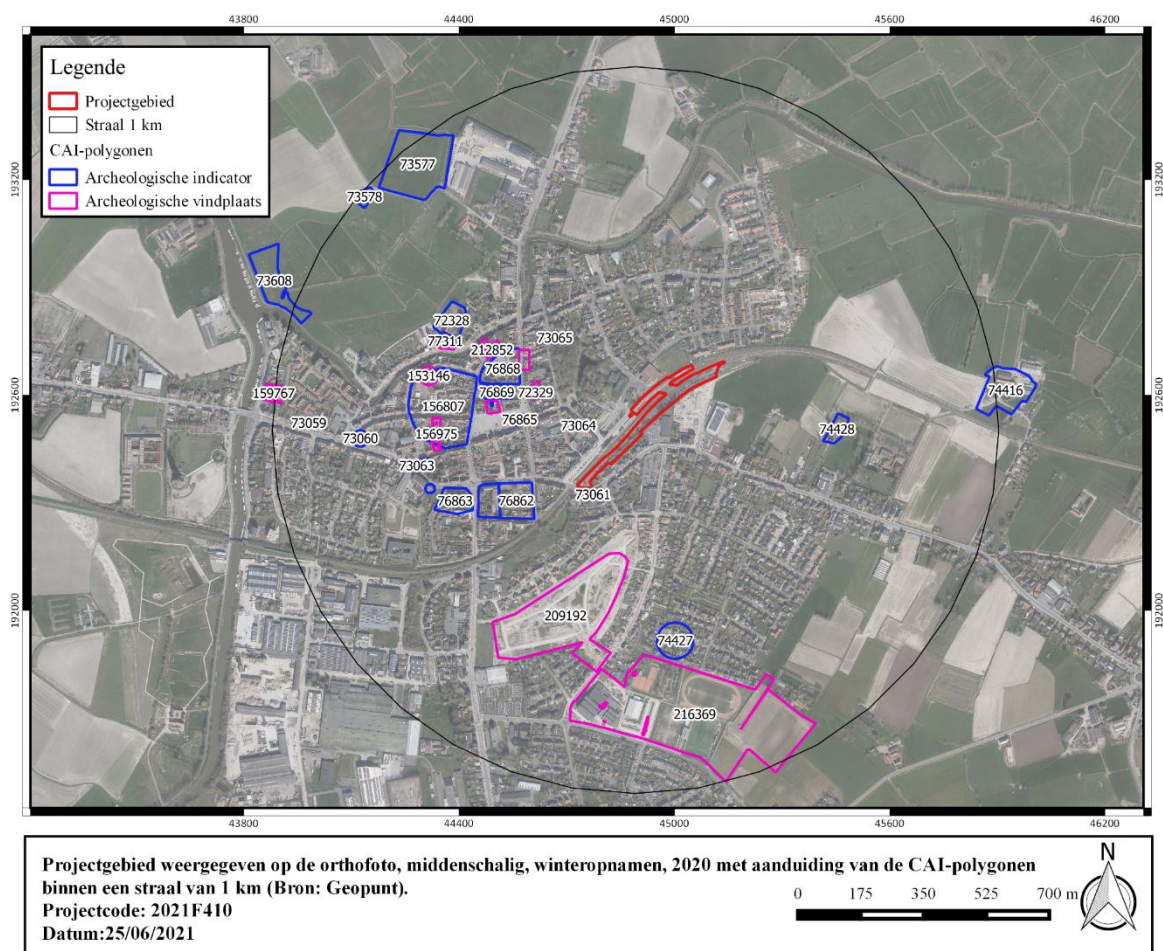

Figuur 13: Projectgebied weergegeven op de Bodemkaart (Bron: Geopunt).

1.4.3 Historische en archeologische voorkennis

1.4.3.1 Overzicht van de gekende archeologische waarden

Rondom het onderzoeksgebied zijn verschillende archeologische vindplaatsen gekend. Een groot deel van deze vindplaatsen zijn gekend door controles bij werkzaamheden. Deze waarnemingen betreffen in hoofdzaak resten van laatmiddeleeuwse resten van bewoning of activiteiten in de stad. Daarnaast zijn bestaan de gekende waarden hoofdzakelijk uit relictten uit de Eerste Wereldoorlog. Bij recent onderzoek langs de Esenweg, ten oosten van het huidige onderzoeksgebied, werden in een granaatrechter 3 oorlogsslachtoffers aangetroffen met Franse uitrustingsstukken. Er werd beslist deze stoffelijke resten te bergen in een vlakdekkende opgraving in een latere fase. Verder ten zuiden van de stad werden eveneens resten uit de Romeinse periode in kaart gebracht.

Figuur 14: Projectgebied weergegeven op het DHMV met aanduiding van de CAI-polygonen binnen een straal van 2 km van het projectgebied (Bron: Geopunt).

I. Archeologische vindplaatsen

72329	<p>Controle van werken; NK: 15 meter</p> <p>Middeleeuwen: drie muren – stadsmestvaalt - afvalproducten van leerbewerking - heel wat organische resten: dierlijke resten, zaden, vruchten - postmiddeleeuwse kuil met hoofdzakelijk mensenbeenderen (knekelpot)</p> <p>16e eeuw: waterput met 18e-eeuws materiaal</p> <p>Bron: Dewilde, M., Eryvynck, A., Van Neer, W., Lentacker, A. & Van Wanxele, P. 1992: Stadsarcheologisch onderzoek in Diksmuide (W.-Vl.), <i>Archaeologia Mediaevalis</i> 15, 49-51.</p>
76524	<p>Controle van werken; NK: 15 meter</p> <p>Late middeleeuwen: afvalputten – beerputten – waterput</p> <p>Bron: Dewilde, M., Eryvynck, A., Van Neer, W., Lentacker, A. & Van Wanzele, P. 1992: Worstelen met de geschiedenis van Diksmuide. De inbreng van de archeologie, <i>Biekorf</i> 92.1, 32-44.</p>
76866	<p>Controle van werken (2011); NK: 15 meter</p> <p>Late middeleeuwen: stadhuis – kerkhof rondom de Sint-Niklaaskerk – muren uit verschillende bouwfases</p> <p>Onbepaald: muurstructuren, vermoedelijk resten van een gevangenis uit de 17e eeuw.</p> <p>Bron: Dewilde, M. 2011: Rapportage vondstmelding. Stadhuis Diksmuide (West-Vlaanderen) 30/07/2011, onuitgegeven rapport.</p>
77311	<p>Controle van werken; NK: onbepaald</p> <p>Late middeleeuwen: "archeologisch niveau" met materiaal uit de eerste helft van de 14de eeuw</p> <p>17de eeuw: klooster – huisjes van het klein begijnhof, bij uitbreidingswerken werden enkele constructieresten gevonden.</p> <p>Bron: Dewilde, M. 1987: Archeologische waarnemingen in Diksmuide, in <i>Archaeologia Mediaevalis</i>, 13-14/03/1987, p. 66</p>
150164	<p>Mechanische prospectie (2009); NK: 15 meter</p> <p>Late middeleeuwen: gracht – daarnaast ook recentere structuren en puinlagen</p> <p>Bron: Trommelmans, R., Mestdagh, B., Heyvaert, B. & Acke, B. 2009: Archeologische prospectie Vismarkt Diksmuide (prov. West-Vlaanderen), onuitgegeven rapport, Vzw Katholieke Bejaardenzorg Westhoek.</p>
151468	<p>Mechanische prospectie (2010); NK: 15 meter</p>

	<p>Volle middeleeuwen: In het profiel van de proefputten was een organisch zwart pakket aanwezig (veel aardewerk, dierlijk bot, hout en leer): waarschijnlijk een volmiddeleeuws ophogingspakket dat ook op de Grote Markt werd aangetroffen. Daaronder derde archeologische niveau dat teruggaat tot de 12de eeuw.</p> <p>Late middeleeuwen: Verschillende bakstenen en houten structuren / paaltjes, die duiden op bewoning op het terrein rond de 15de eeuw.</p> <p>Bron: Heyvaert, B.; Van Hove, S.; Acke, B., 2010. Archeologische prospectie Reuzenmolenstraat Diksmuide (prov. West-Vlaanderen). Basisrapport - oktober 2010, onuitgegeven rapport.</p>
153146	<p>Controle van werken; NK: 250 meter</p> <p>Nieuwe tijd: aardewerk</p> <p>Bron: de Loë, A.S.A.B., 17, p.48</p>
155185	<p>Controle van werken</p> <p>Middeleeuwen: een van de toegangen tot het domein van de heren van Diksmuide - de poort bestaat uit twee in een rechte hoek uitgeklapte stukken van de omheiningsmuur - mogelijke sporen van de gracht rond de verdwenen motte van Diksmuide.</p> <p>Bron: Dewilde, M. 1993: Stadsarcheologie in Diksmuide (W.-Vl.), Archaeologia Mediaevalis 16.1, 61-62.</p>
156975	<p>Opgraving (2011); NK: 15 meter</p> <p>Volle middeleeuwen: oost-west georiënteerde gracht met beschoeiing, mogelijk 12 m breed (gaat mogelijk terug op de 9de-eeuwse burchtgracht en de gracht rond de pre-stedelijke kern van de 11de eeuw), waarschijnlijk werd de gracht helemaal opgegeven na voltooiing van de nieuwe stadsgracht, aangelegd tussen 1270 en 1359 - een groot aantal kuilen: terrein was vrij intensief aangewend voor de extractie van het onderliggende substraat (klei), dit kan in verband gebracht worden met bv de bereiding van huttenleem of bepaalde artisanale activiteiten zoals pottenbakken - ophogingspakket net boven de moederbodem uit de 12de - 13de eeuw met veel vondstmateriaal - ophoging van het terrein en indeling ervan in bouwkavels ahv greppelstructuren (vanaf late 12de eeuw of vroege 13de eeuw) - het zogenaamde "zwarte" pakket is geen homogeen organisch pakket, maar een opeenvolging van verschillende pakketten verspitte moederbodem en organische (mest)pakketten, die in meerdere fasen tot stand gekomen zijn vanaf de late 12de - vroege 13de eeuw tot de late middeleeuwen (dus de delen van het terrein van de pre-stedelijke kern werden opgegeven, genivelleerd en opgenomen binnen de verdere "stads"uitbreiding – aardewerk – textielfragmenten, dierlijk bot, leerfragmenten, glas</p> <p>Late middeleeuwen: tonwaterputten – riolering – waterput – beerput</p> <p>Bron: Pype, P., Boncquet, T. & De Gryse, J. 2011: Archeologisch onderzoek op de Gouden Leeuw-site (Diksmuide, prov. West-Vlaanderen), onuitgegeven rapport Ruben Willaert bvba, Lapeirre woningbouw bvba.</p>

159767	<p>Mechanische prospectie (2011); NK: 15 meter</p> <p>Late middeleeuwen: restanten van middeleeuwse occupatielagen en tal van middeleeuwse aardewerkfragmenten (vooral grijs reducerend gebakken aardewerk) bewaard onder WO I-puinlaag.</p> <p>WO I: puinlaag die kan geassocieerd worden met verwoestingen uit WO I: bouwpuin, schrapnell, kogelfragmenten, stukken soldatenschoeisel, bom</p> <p>Bron: Wuyts F. & Deconynck J. 2011, Diksmuide Kasteelstraat. Rapportage archeologisch proefsleuvenonderzoek 26/10/2011 - 28/10/2011, GATE-rapport 31.</p>
209192	<p>Mechanische prospectie (2013); NK: 15 meter</p> <p>Romeinse tijd: enkele onregelmatige greppelstructuren in het uiterste noordoosten van het gebied.</p> <p>Late middeleeuwen: restant van de zuidelijke stadsomwalling, ook gekend via historische bronnen en nog zichtbaar in de topografie. 8 tot 28m breed - resten van een uitgestrekte laatmiddeleeuwse buitenwijk. Zone met groot aantal greppel- en grachtsructuren. Daarnaast paal- en andere kuilen - 14e- 15e eeuws aardewerk, botmateriaal, bouwpuin binnen het areaal van de stadsomwalling.</p> <p>WO I: resten van De Slag om de Ijzer oktober- november 2015, met name van Duitse loopgraven, die in oorsprong teruggaan op Franse en Belgische stellingen.</p> <p>Bron: Pype P., De Smaele B. 2015: Diksmuide Tuinwijk, ADEDE archeologisch rapport 44, Gent.</p>
212852	<p>Mechanische prospectie (2016); NK: 15 meter</p> <p>Late middeleeuwen: 2 kuilen, één met o.a. kersenpitten in de vulling. Wellicht te relateren aan een tuinindeling van deze locatie in de late middeleeuwen/ nieuwe tijden.</p> <p>Nieuwste tijd: muurwerk uit de fase van de wederopbouw na WOI, gefundeerd op puinpakketten. - resten van prikkeldraad en herbruik van materiaal van smalspoorwegen, te relateren aan versterkingen uit WOI op deze locatie.</p> <p>Bron: De Smaele B., Pieters H. 2016: Archeologisch onderzoek op de site Vismarkt te Diksmuide, ADEDE Archeologisch Rapport 64, Gent</p>
216369	<p>Mechanische prospectie (2017); NK: 15 meter</p> <p>Metaaltijden: circulaire en rechthoekige structuren, greppels en kuilen. Volgens de onderzoekers wellicht funeraire structuren.</p> <p>WO I: loopgraaf</p> <p>Bron: https://loket.onroerenderfgoed.be/archeologie/notas/notas/3810</p>

II. Archeologische indicatoren

Historisch-cartografische en iconografische data

72328	Indicator cartografie; NK: 15 meter Late middeleeuwen: klooster - typisch pleinbegijnhof, bestaande uit twee huizenrijen gelegen langs de lange zijden van een grosso modo driehoekig begraasd pleintje met centraal gelegen ronde waterput. Na de Eerste Wereldoorlog heropgebouwd.
73059	Indicator cartografie; NK: 150 meter Middeleeuwen: molen
73060	Indicator cartografie; NK: 150 meter 18e eeuw: molen
73061	Indicator cartografie; NK: 150 meter Middeleeuwen: molen
73062	Indicator cartografie; NK: 150 meter Middeleeuwen: molen
73063	Indicator cartografie; NK: 150 meter Middeleeuwen: molen
73064	Indicator cartografie; NK: 150 meter Middeleeuwen: molen
73065	Indicator cartografie; NK: 150 meter Middeleeuwen: molen
74416	Indicator cartografie Late middeleeuwen: site me walgracht
74427	Indicator cartografie Late middeleeuwen: site met walgracht
74428	Indicator cartografie Late middeleeuwen: site met walgracht
76862	Indicator cartografie; NK: 150 meter Late middeleeuwen: kloostergebouwen en kerk – Zwarte zustersklooster
76863	Indicator cartografie; NK: 150 meter

	Late middeleeuwen: gasthuis - bouw 1ste helft 16de eeuw (1538 eerste vermelding) - in 1870 wordt het oude complex vervangen door een nieuw (neoclassicistisch) - in 1970 afgebroken om plaats te maken voor serviceflats
76865	Indicator cartografie; NK: 150 meter Late middeleeuwen: lakenhalle
76867	Indicator cartografie; NK: 150 meter 16de eeuw: Voormalig klooster en kerk van de paters Recollecten of Minderbroeders Franciscanen, heropgebouwd in de jaren 1920. In de volksmond bekend als "Paterskerk". nu cultureel centrum en plaatselijke openbare bibliotheek
76868	Indicator cartografie; NK: 250 meter Volle middeleeuwen: motte
76869	Indicator cartografie; NK: 250 meter Volle middeleeuwen: kerk – 2 keer heropgebouwd, kerkhof rond de kerk werd ca. 1784 ontruimd en overgebracht naar de Woumenweg.
156807	Indicator cartografie; NK: 15 meter Middeleeuwen: circulaire vorm in het stratenplan (oude stadskern)
157483	Indicator cartografie WO II: bunker

Veldprospecties

73577	Veldprospectie (1980); NK: 150 meter Nieuwe tijd: aardewerk
73578	Veldprospectie (1980); NK: 150 meter Nieuwe tijd: aardewerk
73608	Veldprospectie (1980); NK: 150 meter Nieuwe tijd: bewoonde site

Onbepaald

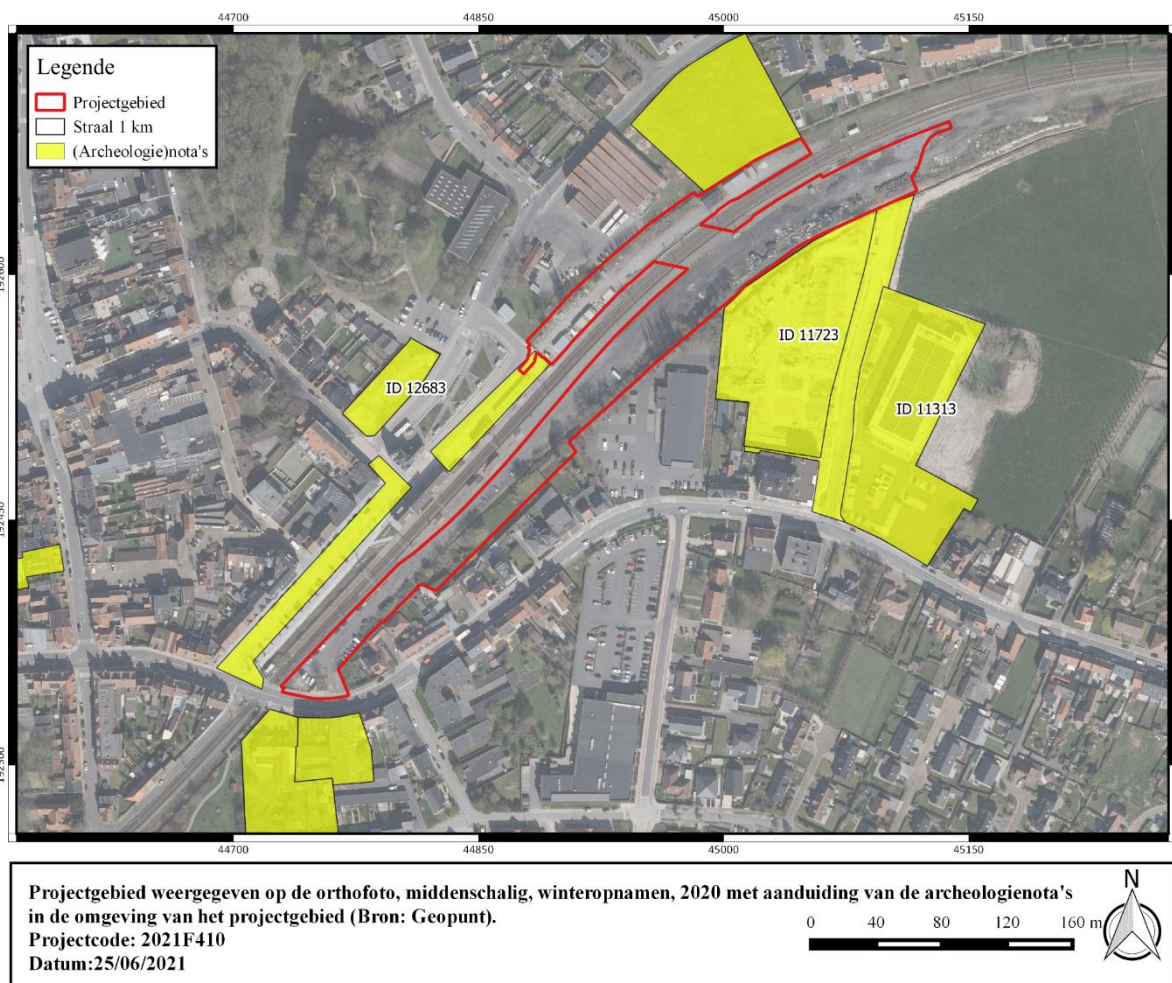

155479	<p>Onbepaald; NK: 15 meter</p> <p>Late middeleeuwen: twee, haaks op elkaar staande grachtgedeelten: - oudste gracht: OW-richting en omsluit vermoedelijk het areaal tussen de Handzamevaart en de Reuzemolenstraat, Grote Markt en Debreyne-Peellaertstraat</p> <p>in de vulling: 13de-eeuws schervenmateriaal</p>
--------	--

Archeologienota's in de omgeving van het plangebied

In de omgeving van het plangebied zijn recent een aantal (archeologie)nota's opgesteld waarvan een aantal reeds aanleiding gaven tot vervolgonderzoek. Dit vervolgonderzoek is nog niet opgenomen in de CAI en wordt hieronder toegelicht.

Figuur 15: Projectgebied weergegeven op de orthofoto, middenschaling, winteropnamen, 2020 met aanduiding van de archeologienota's in de omgeving van het projectgebied (Bron: Geopunt).

ID 11313 – PIB Esenweg (tussen nr's 40-42) te Diksmuide

Op basis van de geregistreerde bodemprofielen kon duidelijk aangetoond worden dat het terrein drastisch werd opgehoogd, mogelijk in functie van terreinverbetering, gezien de lage ligging ervan waarbij de oorspronkelijke ploeghorizont werd afgedekt. Vooral in zuidelijke richting, richting de huidige Esenweg was de ophoging opvallend en was er sprake van een minimale ophoging van ca. 1m. De enige relevante archeologische sporen die aan het licht kwamen betreffen enkele laat- of postmiddeleeuwse kuilen en een mogelijke perceelsgreppel. De enige met W.O.I. te relateren structuren betreffen uitsluitend inslagtrechters veroorzaakt door inslaande artillerieprojectielen. Deze kenmerken zich door een uiteenlopende vorm en afmetingen en de verspreide aanwezigheid van tactisch schroot afkomstig van gedetoneerde projectielen, vaak in associatie met afbraakpuin tot stand gekomen na de opruiming en

nivellering van de verwoeste gewesten vanaf 1919. Er werd geen vervolgonderzoek geadviseerd.¹

ID 11723 – PIB Esenweg te Diksmuide

Tijdens het uitgevoerde proefsleuvenonderzoek werden binnen het onderzoeksgebied weinig relevante archeologische sporen aangetroffen. Slechts een paar segmenten van perceelsgreppels kunnen in verband gebracht worden met percellering uit de postmiddeleeuwen of jonger. De overige geregistreerde sporen kunnen in verband gebracht worden met de Eerste Wereldoorlog en betreffen uitsluitend granaatinslagen en een aantal losse vondsten munitie (artilleriegranaten). In een opgevlude krater van een granaatinslag kwamen de restanten van drie oorlogsslachtoffer aan het oppervlak. Er werd beslist de context af te bergen en de berging uit te stellen tot een opgravingsfase.²

ID 12683 – PIB Stationsstraat 2-4 te Diksmuide

Op 19 en 20 september 2019 werd op de terreinen aan de Stationsstraat een vooronderzoek met ingreep in de bodem uitgevoerd. De verwachtingen voor de terreinen waren hoog, en deze verwachtingen konden ook ingeleverd worden. Het gedeelte aan de Stationsstraat zelf bleek in de 19e - 20e eeuw verstoord geweest te zijn door de bouw/afbraak van de woningen die hier gestaan hebben. Het gedeelte achter de voormalige bebouwing bleek quasi niet verstoord te zijn. Hier kon een ca. 43 m lange werkput aangelegd worden waarbij de noordwestelijke putwand als profiel kon geregistreerd worden. In dit profiel konden zowel dempingslagen van de laatmiddeleeuwse stadsgracht als van de 17e -18e -eeuwse vestinggracht aangesneden worden. Verder werden ook sporen uit WOI en de wederopbouw na WOI teruggevonden.³

¹ <https://loket.onroerenderfgoed.be/archeologie/notas/notas/11313> (PVM)

² <https://loket.onroerenderfgoed.be/archeologie/notas/notas/11723>

³ <https://loket.onroerenderfgoed.be/archeologie/notas/notas/12683> (PVM)

1.4.3.2 Historische context en bekende archeologische vindplaatsen

Door de ligging op de grens van het zandleemgebied is het niet uitgesloten dat het projectgebied vanouds in gebruik genomen werd door de mens. Aan het sportplein van Diksmuide zijn recent circulaire en rechthoekige structuren, greppels en kuilen aangetroffen (wellicht funeraire structuren) die te dateren zijn in de metaaltijden. Aan de Tuinwijk zijn bij een onderzoek in 2015 tevens onregelmatige greppelstructuren aangetroffen uit de Romeinse tijd. Deze locaties situeerden zich op iets hoger gelegen terrein langsheen het alluvium van de IJzer, wat ze aantrekkelijk maakte voor bewoning en bewerking. Het plangebied zelf is gelegen op een soortgelijke locatie waardoor sporen die de middeleeuwen predateren geenszins uitgesloten kunnen worden. De randen van het alluvium moeten overigens ook een zekere aantrekkingskracht uitgeoefend hebben op groepen jager-verzamelaars die de randen van het alluvium uitkozen om er specifieke activiteiten uit te voeren, zoals bv. visvangst.

In het verleden werd de hypothese geformuleerd dat in de 9de eeuw in Diksmuide, net zoals in bijvoorbeeld Alveringem, Veurne, Souburg en Middelburg, een ronde vluchtburcht opgericht werd als onderdeel van de zgn. *castella recens facta*⁴. Deze burchten (*castella*) maakten volgens deze hypothese deel uit van een verdedigingslinie tegen de invallen van de Noormannen. Deze burcht werd ten westen van de Grote Markt gelokaliseerd, op basis van anomalieën in de Poppkaart uit het midden van de 19de eeuw⁵. Op de Gouden Leeuwsite werd een brede OW georiënteerde gracht aangetroffen, waarvan het verloop treffende overeenkomsten vertoont met de circulaire structuur⁶.

De aard en de omvang van de bewoning in de 10de eeuw is vooralsnog vrij onduidelijk. In elk geval krijgt Diksmuide in 958 de toestemming van Boudewijn III, graaf van Vlaanderen, om een jaarmarkt te houden. Na de overstromingen in het kustgebied tijdens de eerste helft van de 11de eeuw ontstond op de rand van het overstromingsgebied een kleine nederzetting, die vrij snel in belang toenam. Aanwijzingen hiervoor zijn de oprichting van een kapel in 1089 en de vestiging van de heren van Esen als burggraven van Diksmuide op het einde van de 11de eeuw⁷. In deze pre-stedelijke nederzetting is de Vismarkt hoogstwaarschijnlijk als de oudste markt te beschouwen.

Zowel de vraag naar de precieze omvang van deze handelskern en de vraag of deze al dan niet omwald was, bleef lange tijd onbeantwoord. Bij het prospectieonderzoek dat in 2016 door Ruben Willaert nv uitgevoerd werd op de Grote Markt van Diksmuide, onder de oudste ophogingspakketten, een gedempte gracht aangetroffen⁸. Het gaat om een zeer brede gracht, die over de volledige lengte van de Grote Markt loopt. Op de bodem kwam een dik pakket zwarte, plastische klei voor. Dit pakket, dat de gebruiksfase van de gracht vertegenwoordigt, kwam tot stand door accumulatie van fijn organisch materiaal in nagenoeg stilstaand water. Bovenop dit grachtslib konden verschillende dempingspakketten geregistreerd worden. Deze pakketten vertegenwoordigen de opgave van de gracht en het nivelleren van het terrein in functie van de herinrichting ervan en de aanleg van de Grote Markt. Het is vrij waarschijnlijk dat het hier gaat om de gracht van de pre-stedelijke nederzetting. Deze gracht sluit D-vormig aan op de laatste meander van de Handzamevaart, vooraleer die in de IJzer uitmondt. De opgave van de gracht is in de 13de eeuw te situeren, wanneer de Grote Markt tot stand komt.

⁴ VAN WERVEKE 1965,

⁵ DE MEULEMEESTER 1981, 56-57; DE MEULEMEESTER 1986, 82-83. De cirkel, zoals die bijvoorbeeld in Veurne en Bergues zeer herkenbaar is, wordt in Diksmuide eigenlijk veroorzaakt door een bocht in de Handzamevaart (schriftelijke mededeling M. Dewilde).

⁶ PYPE, BONCQUET & DE GRYSSE 2012, 173-175.

⁷ Diksmuide werd na 1089 afgesneden van de moederparochie Esen (DE MEULEMEESTER 1986, 83).

⁸ DE GRYSSE 2017, in opmaak.

Vanaf het einde van de 11de eeuw groeit Diksmuide uit tot een belangrijke zeehaven. De monding van de IJzer drong op dat ogenblik nog zeer diep het binnenland in. Het belang van de stad wordt o.a. geïllustreerd door de toekenning van de stadsrechten midden 12de eeuw (waarschijnlijk voor 1163)⁹. Algemeen wordt aangenomen dat rond het einde van de 12de eeuw een tweeledig mottekasteel opgericht werd¹⁰. Deze motte wordt op basis van de historische bronnen enerzijds en de huidige percelleringspatronen anderzijds ten noorden van de Sint-Niklaaskerk gesitueerd. Het neerhof zou zich volgens deze hypothese tussen het opperhof en de Handzamevaart situeren. Waarschijnlijk werd de motte in opgegeven om de uitbreiding van Diksmuide langs de Handzamevaart mogelijk te maken. De militaire functie werd overgenomen door de stadsomwalling, die vanaf 1270 werd aangelegd, en het versterkt kasteel, dat in de loop van de 13de eeuw opgericht werd ter hoogte van de samenloop van de IJzer en de Handzamevaart (vandaar huidige benaming Kasteelstraat)¹¹.

Door inpoldering en verzanding zal de scheepsvaart geleidelijk aan onmogelijk worden. De indijking van de IJzerbedding – wellicht reeds in de 1^e helft van de 12^e eeuw, zou in de percelering nog talrijke sporen van ringdijken achterlaten. Deze steeds opschuivende bedijking wordt bekroond met de aanleg van de IJzerdijk die zich ca. 500 meter ten westen van het plangebied situeert, aan de linker oever van de ijzer.

In een volgende fase werd de stad uitgebreid in zuidelijke richting. Het dambordpatroon wijst erop dat deze uitbreiding zeer planmatig verliep vanaf de Grote Markt met in het verlengde de huidige Generaal-Baron Jacquesstraat. De uitbreiding was duidelijk geënt op de Ieperstraat. De inrichting van de Grote Markt in het derde kwart van de 13de eeuw dateert deze uitbreiding. De stichting van het begijnhof en de vermelding van de Huidevettersdijk wijst erop dat de bewoning nu ook aan de overzijde van de Handzamevaart voorkwam.

Diksmuide vormt tussen de 13^e en de 15^e eeuw een belangrijk centrum voor de lakenproductie, gespecialiseerd in het oude luxueuze zware laken. De Honderdjarige Oorlog en het opstarten van een eigen productie in Engeland betekent de ondergang van de lakennijverheid.

Waarschijnlijk werd de stad onder graaf Gewijde van Dampierre, tussen 1270 en 1299, versterkt met aarden wallen en een verdedigingsgracht met vier poorten¹². De contouren van deze eerste stadsversterking corresponderen min of meer met de tweede omwalling, aangelegd in 1359 na een uitbreiding van de stad in noordelijke richting. In het begin van de 15de eeuw werd de omwalling aangepast op initiatief van de heer van Diksmuide. Dankzij deze heraanleg ontstond een rechthoekig areaal en werd de stad met 1/3 uitgebreid. De volgende uitbreiding- verder in zuidelijke richting- kwam tot stand rond 1430. De uitbreiding was een poging om de lakennijverheid nieuw leven in te blazen en nieuwe arbeiders aan te trekken binnen een nieuwe omwalde nederzetting. T.g.v. financiële problemen werd enkel de omgrachting gerealiseerd¹³. Deze gracht werd aangetroffen bij het archeologisch onderzoek aan de Tuinwijk.¹⁴

De geografische situering van de kloosters én de nieuwe omwalling is typerend voor de bevolkingsevolutie van Diksmuide. Begin 15e eeuw breidde men de omwalling uit met het oog op een bevolkingstoename. Ca. 15e eeuw was de bevolking bijna verdubbeld waardoor

⁹ T.g.v. de stichting van Nieuwpoort in 1163 verloor Diksmuide haar rol als belangrijke zeehaven.

¹⁰ De hypothese is gebaseerd op analogie met andere steden en de gangbare tradities. De inventaris van Onroerend Erfgoed meldt: 'De eerste heer van Beveren, Diederik (1120-1148) wiens zoon Jordaen, burggraaf van Diksmuide wordt (vermeld in diplomatieke stukken in 1157), laat te Beveren een motte opwerpen. Vermits motteversterkingen in deze periode in tal van Vlaamse steden opgeworpen werden en vermits de heren van Beveren vasthouden aan de mottetraditie, lijkt het aannemelijk dat ze ook in Diksmuide een mottekasteel hebben opgericht.' (<https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/121990>).

¹¹ DE MEULEMEESTER 1986, 84.

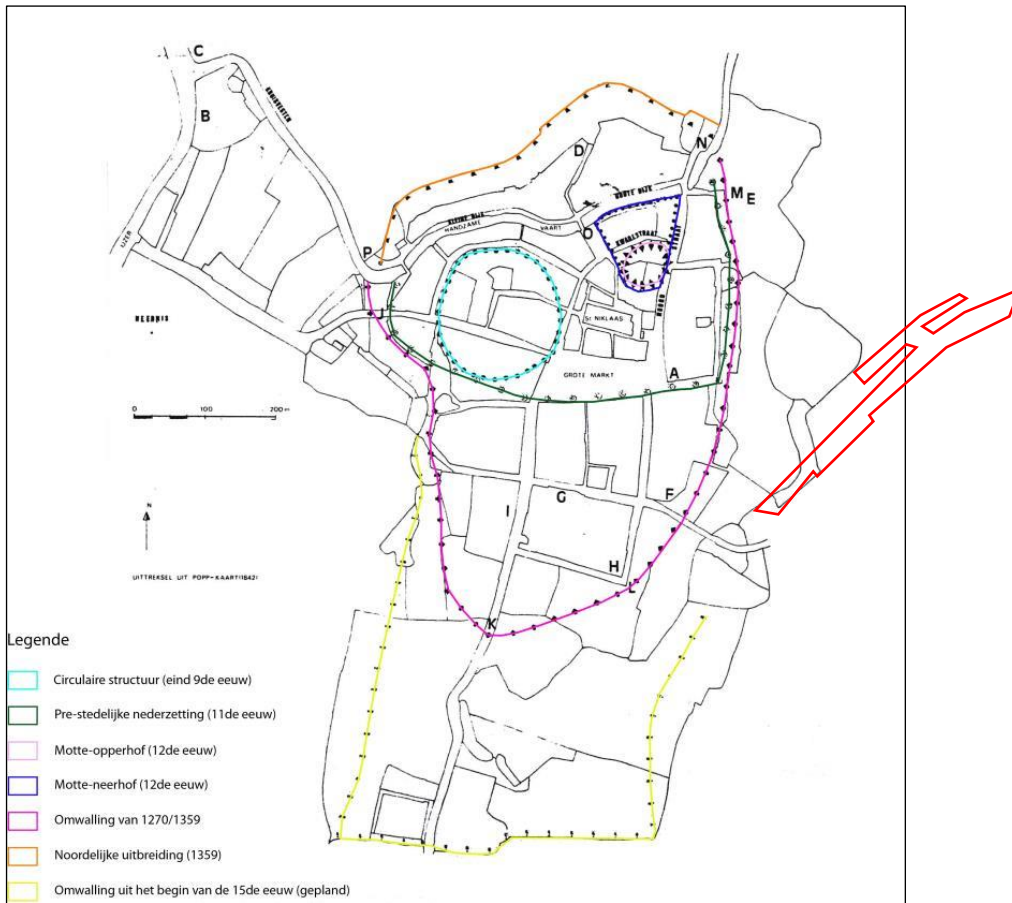
¹² Sommigen dateren de eerste stadsomwalling in het begin van de 13de eeuw.

¹³ DE WILDE 1986.

¹⁴ PYPE P., DE SMAELE B. 2015

kloosters zich buiten of aan de rand van de stad vestigden. Vanwege een terugval van de bevolking in het laatste kwart van de 15^e eeuw worden de kloosters weer binnen de stadsomwalling gebracht.

Figuur 16: Reconstructie van de stadsontwikkeling op de kadasterkaart van Popp met aanduiding van het onderzoeksterrein (rood). (DE WILDE 1986, 134-157.)

Het plangebied situeert zich buiten de stadsversterking van Diksmuide.

Gedurende de 17^e eeuw lijdt Diksmuide zwaar onder de Tachtigjarige Oorlog en onder het krijgsgewoel in het kader van de imperialistische ambities van Lodewijk XIV. In deze periode wordt de stad verder versterkt. De Fransen nemen de stad een derde maal in in 1688 (waarbij nadien wellicht de versterkingen gesloopt worden).

1.4.3.3 Archeologische indicatoren en cartografische bronnen

De Deventerkaart lokaliseert het plangebied ten oosten van de stadsversterking van Diksmuide. Het terrein snijdt twee oostelijke invalswegen aan. Mogelijk is langs deze wegen bebouwing aanwezig die binnen projectgrenzen valt.

Gedurende de tweede helft van de 17^e eeuw wordt Diksmuide een twistappel tussen de Fransen en de Spanjaarden. Gedurende deze periode wordt de stad verder versterkt. Op het plan van Juan-Antonio Snavels uit 1688 zijn de 17e-eeuwse versterkingen van Diksmuide duidelijk waar te nemen. Het zuidelijk deel van het plangebied valt samen met een gracht rondom een ravelijn. Het uiterst zuidelijk terreindeel valt samen met de ravelijn zelf. Centraal snijdt het plangebied een hoornwerk aan dat door een droge gracht is omgeven. Het noordelijk terreindeel situeert zich buiten de stadsversterkingen. Vermoedelijk geraakten de versterkingen in onbruik na de Vrede van Utrecht uit 1713 die een voorlopig einde maakte aan decennialang oorlogsgeweld.

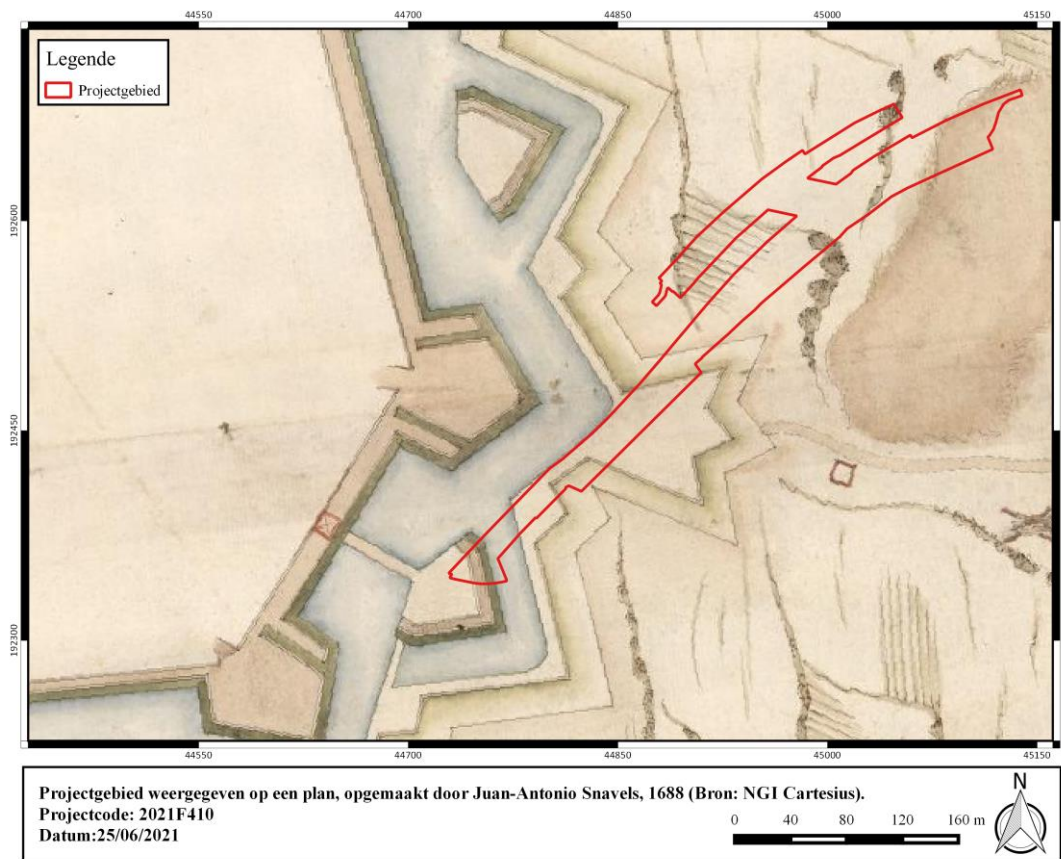
Op de Ferrariskaart zijn nog duidelijk de restanten van de 17^e-eeuwse stadsversterkingen waar te nemen. Deze zijn echter reeds in onbruik geraakt. Het hoornwerk is niet langer aanwezig. De contouren van de ravelijn aan het zuidelijk terreindeel en de grachten rondom de verdedigingswerken zijn wel te vrijwaren. Op de kaart is ook de Esenweg waar te nemen. Het zuidwestelijk terreindeel staat gekarteerd als weiland, de rest van het plangebied als akker.

De Atlas der Buurtwegen geeft geen bebouwing weer binnen de projectgrenzen met uitzondering van een klein gebouw in het uiterst zuidelijk terreindeel. Op de Poppkaart is voor het eerst het tracé van de spoorlijn waar te nemen. Deze spoorlijn werd ter hoogte van Diksmuide aangelegd in 1858.

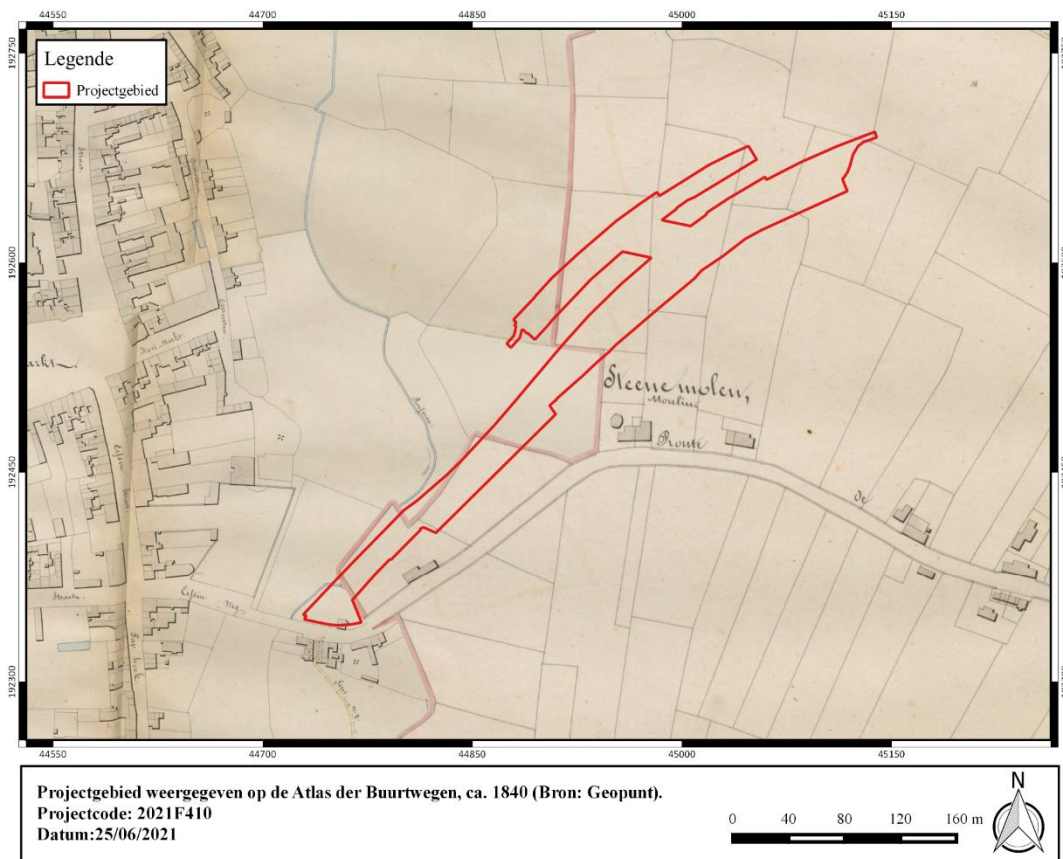
Figuur 17: Projectgebied weergegeven op de Deventerkaart, ca. 1560 (Bron: NGI Cartesius).

Figuur 18: Projectgebied weergegeven op een plan, opgemaakt door Juan-Antonio Snavels, 1688 (Bron: NGI Cartesius).

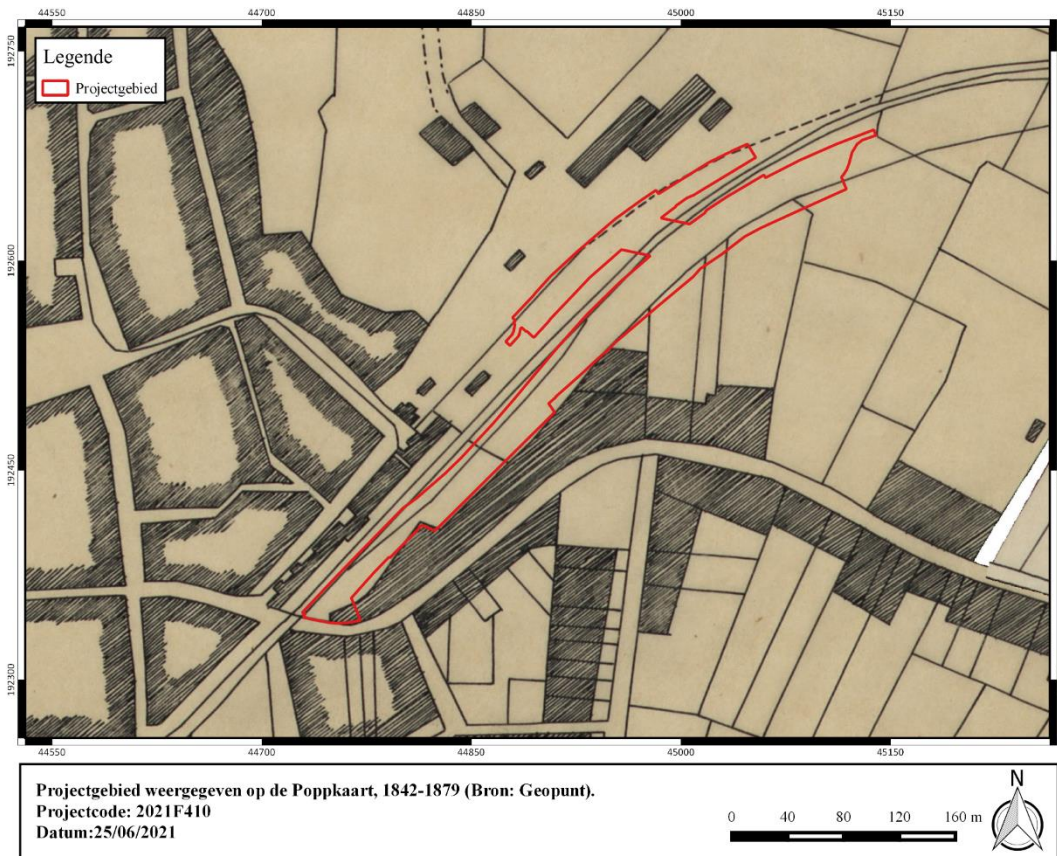

Figuur 19: Projectgebied weergegeven op de Ferrariskaart, 1771-1777 (Bron: Geopunt).

Figuur 20: Projectgebied weergegeven op de Atlas der Buurtwegen, ca. 1840 (Bron: Geopunt).

Figuur 21: Projectgebied weergegeven op de Poppkaart, 1842-1879 (Bron: Geopunt).

Omwille van de ligging van het plangebied binnen het frontgebied van WO I werd een luchtfotografische studie opgemaakt teneinde WO I-sporen binnen de projectgrenzen te karteren. Deze studie is integraal toegevoegd in bijlage.

Na de val van de Antwerpse fortengordel en de terugtrekking van het Belgische Leger nadert de oorlog begin oktober 1914 met rasse schreden de Westhoek. Het Belgische Leger trekt zich terug achter de IJzer rivier en nabij Diksmuide wordt een bruggenhoofd opgericht. Omstreeks 15 oktober wordt door Belgische en Franse troepen (Brigade Fusiliers Marins) een verdedigingslinie opgeworpen ten oosten en zuiden van Diksmuide om weerstand te kunnen bieden aan de Duitse opmars. De grens tussen beide nationaliteiten ligt nabij de Esenweg. Na enkele schermutselingen barst op 18 oktober de IJzerslag los. Op 25 oktober worden de polders tussen de IJzer en de spoorwegberm tussen Diksmuide en Nieuwpoort onder water gezet waardoor het front muurvast komt te zitten.

Een Franse kaart geeft een aanduiding van de Franse verdedigingen rond de stad (Figuur 22). Het projectgebied bevindt zich centraal, ten oosten van het station, net achter en nabij de Belgische versterkingen. Die eerste week van november zijn er verschillende Franse uitvallen richting onder andere Esenkasteel, de linies blijven echter behouden zoals ze zijn.

Op 10 november neemt het Duitse artillerievuur toe en zijn er zware Duitse infanterieaanvallen waarbij men erin slaagde om door de Franse linies heen te breken. Het eerst vielen de loopgraven langs de Esenweg waarna Duitse troepen erin slaagden om via de flanken op te rukken en de bezetters van de loopgraven in de flanken en de rug aan te vallen (Figuur 23). De Franse en Belgische troepen waren genoodzaakt om het bruggenhoofd Diksmuide op te geven en zich terug te trekken op de westelijke oever van de IJzer met slechts enkele voorposten die

behouden bleven (Figuur 24). Het projectgebied wordt ingenomen door het Duitse Reserve-Jäger-Regiment 201 en de frontlijn wordt gevormd op de beide oevers van de IJzer (Figuur 24).

Een uitzonderlijk vroege (en zeldzame) Belgische luchtfoto die wellicht kort na de IJzerslag werd genomen biedt een zeldzame blik op Diksmuide eind 1914, begin 1915 (Figuur 25). Op het beeld zien we net ten oosten van het projectgebied de Belgische verdedigingslinie rond Diksmuide. Binnen de contouren van het projectgebied zien we met uitzondering van het vooroorlogse station en spoorwegencomplex geen militaire sporen.

Als we iets verder uitzoomen op dezelfde luchtfoto dan kunnen we net ten noorden en net ten zuiden van het projectgebied sporen zien van de (post-) middeleeuwse bastionering zoals die ook te zien is op de Ferrariskaart (**Fout! Verwijzingsbron niet gevonden.**).

Het is pas vanaf de late zomer dat er voor het eerst duidelijke aanwijzingen zijn voor de incorporatie van het gebied in het Duitse loopgravenstelsel. Op Belgische luchtfoto van 9 september 1917 (Figuur 27) zien we een gevechtsgroef met vierkante traversen in het zuidelijke gedeelte van het projectgebied. De foto toont zeer duidelijk deze vrij recent gegraven (lichte tint) gevechtsgroef. Moelijker te herkennen is de loopgraaf die vanuit het noordwesten komt, even evenwijdig met het projectgebied loopt en vervolgens afbuigt naar het zuiden toe. Helemaal in de westelijke tip is bovendien nog een loopgraaf (of geul voor een ingegraven kabel) te bemerken.

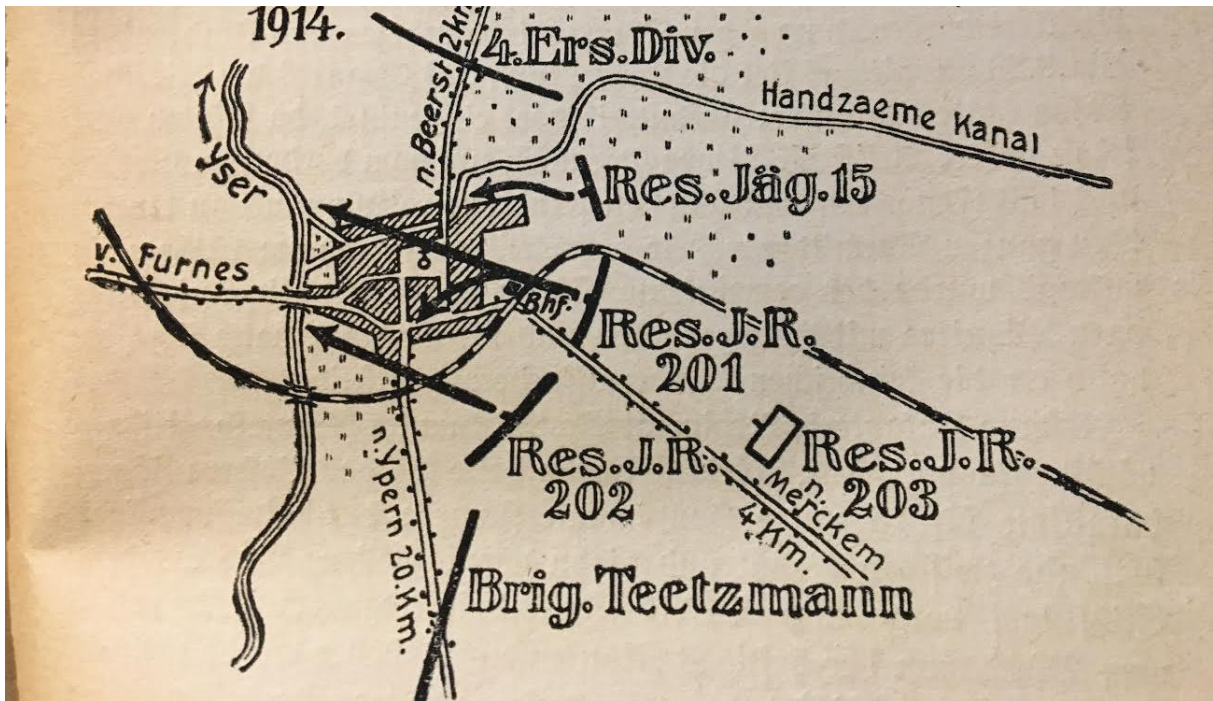
Enkele maanden later zijn dankzij de sneeuw enkele prikkeldraadversperringen zichtbaar geworden in de oostelijke helft van het projectgebied (Figuur 28). Op latere luchtfoto's zijn geen bijkomende sporen waar te nemen.

Op 28 september gaat het eindoffensief van start aan het front in België. Het projectgebied zal reeds op 29 september 1918 door Belgische troepen worden bevrijd waarna het meteen vrijwel 2 kilometer achter de Belgische linies komt te liggen.

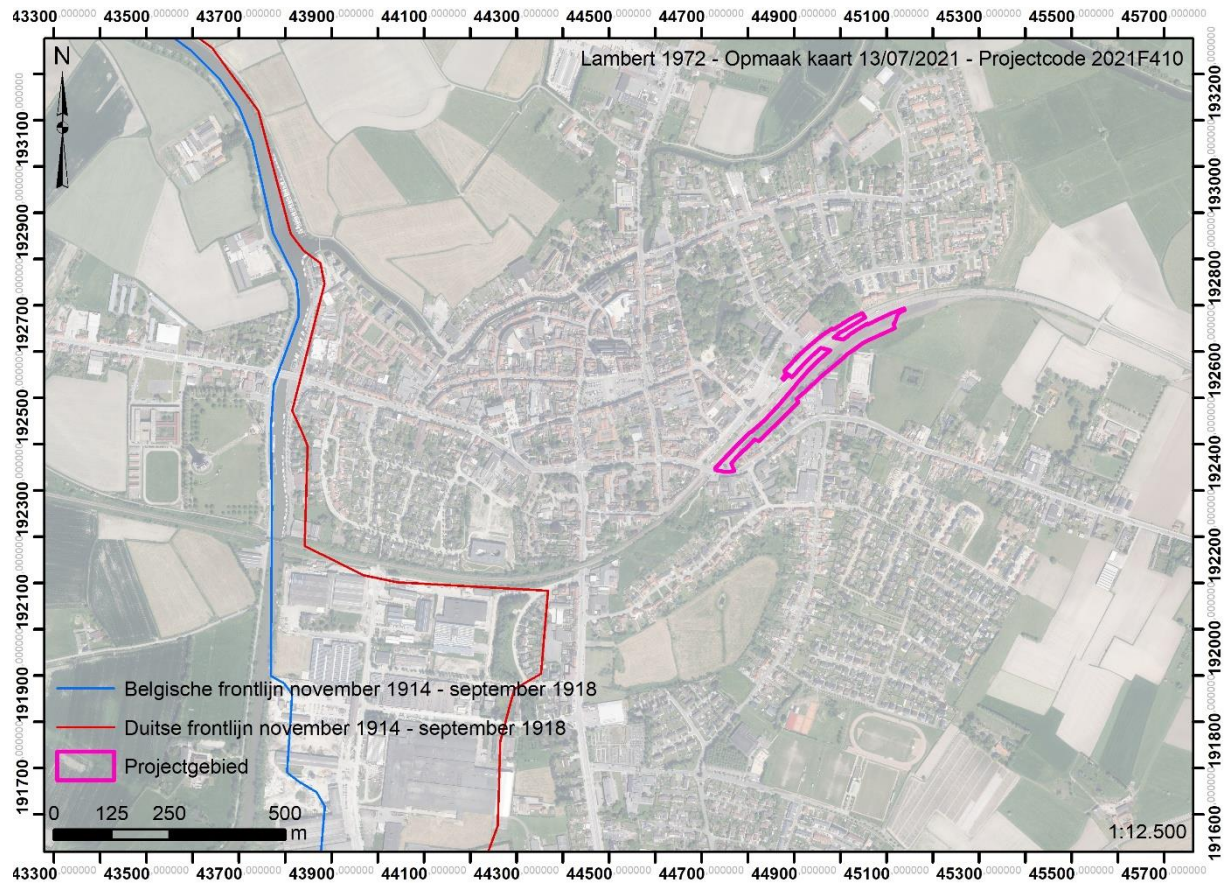

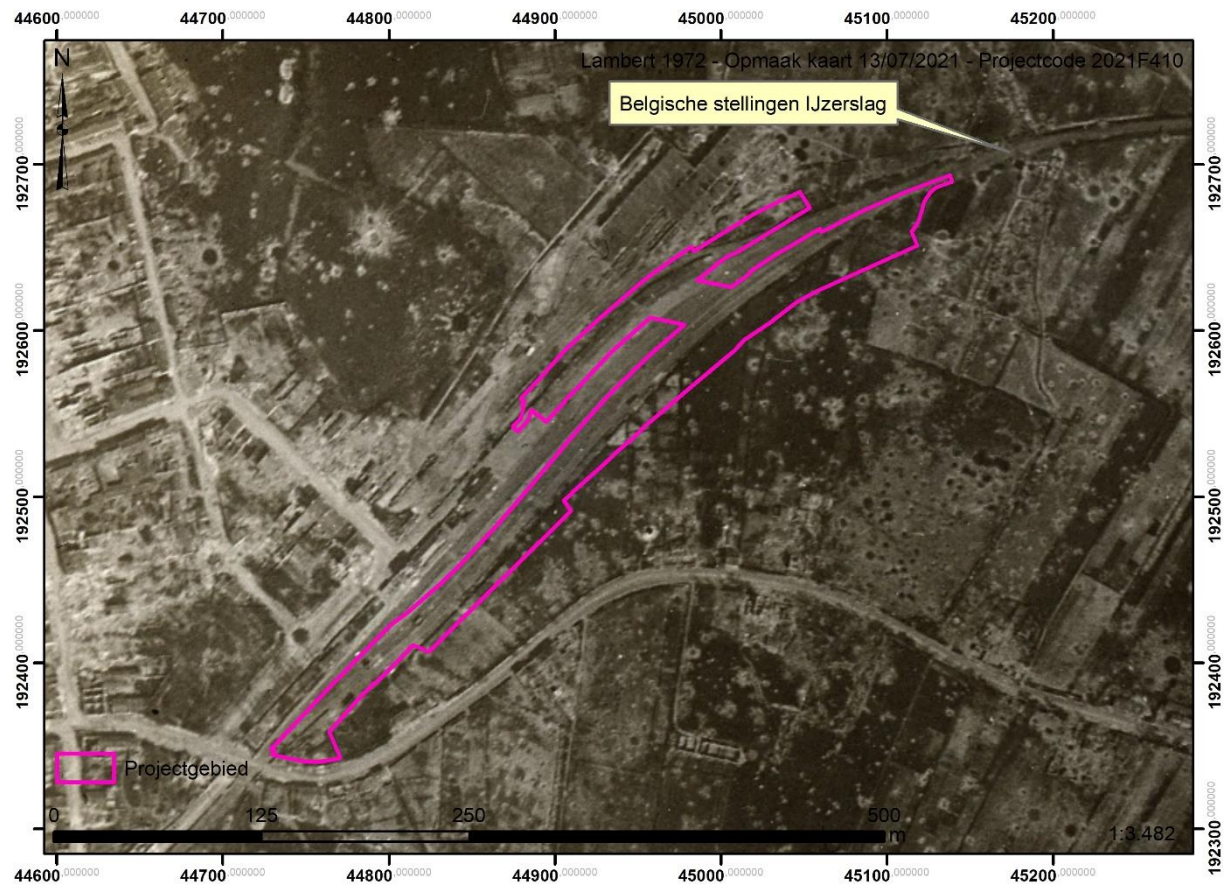
Figuur 22: Franse en Duitse verdedigingen ten oosten en zuiden van Diksmuide (bron: Ronarc'H 2016)

Figuur 23: Duitse aanvallen op 10 november 1914 (bron: Schwink 1918)

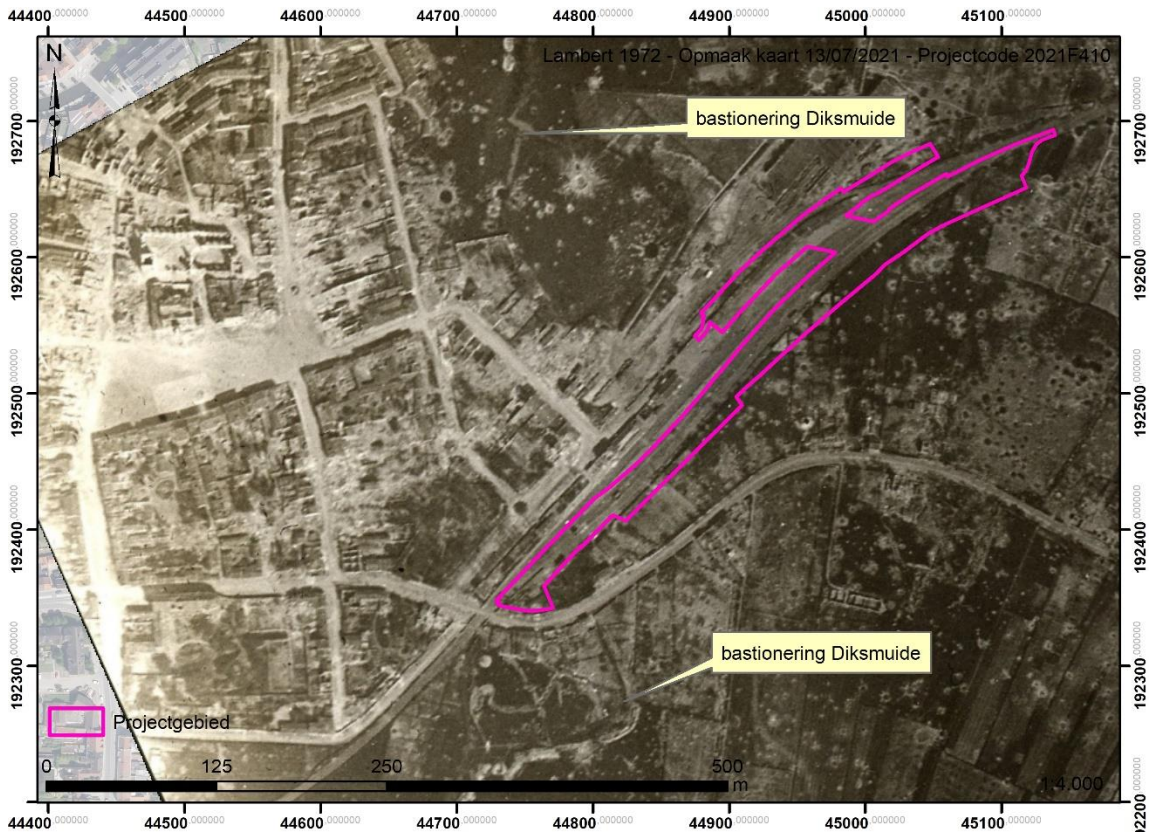

Figuur 24: Ligging projectgebied ten opzichte van de frontlijnen november 1914-september 1918 (bron ortho: agiv.be)

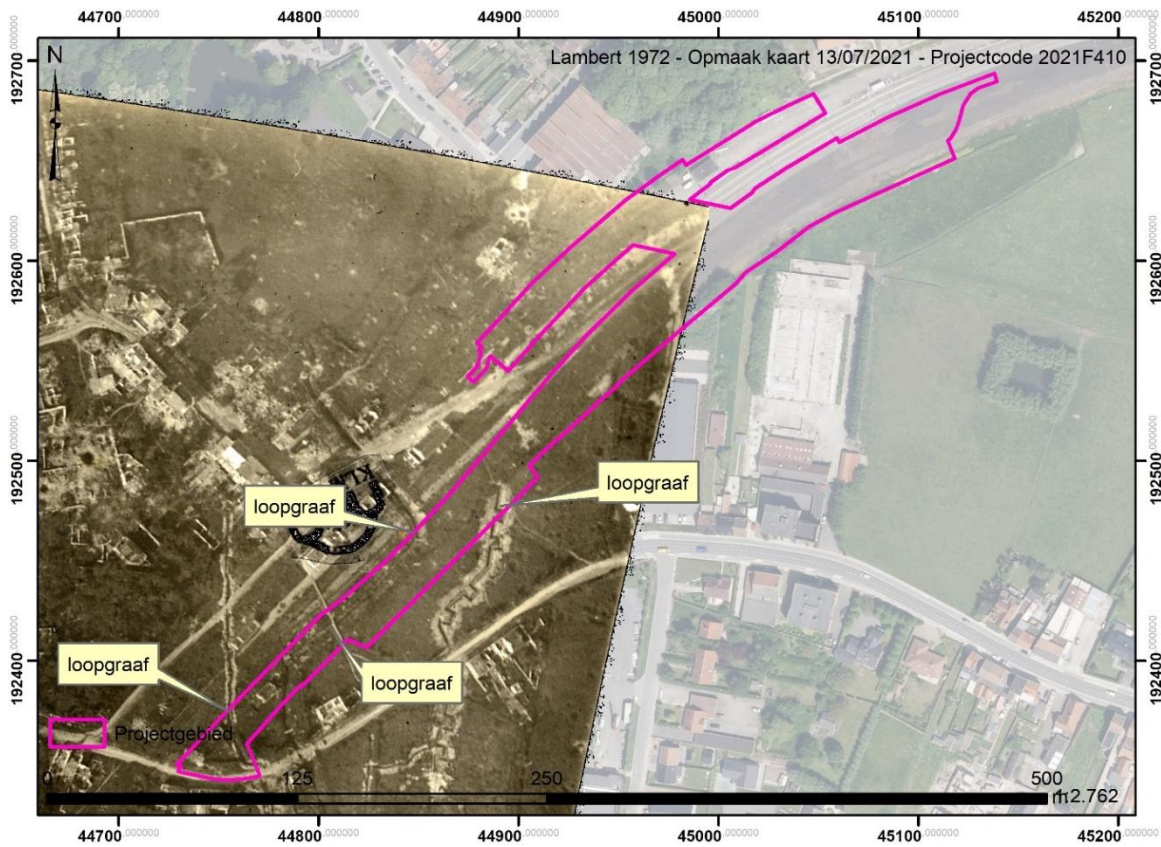

Figuur 25: Ongedateerde Belgische luchtfoto (bron luchtfoto: KLM-MRA)

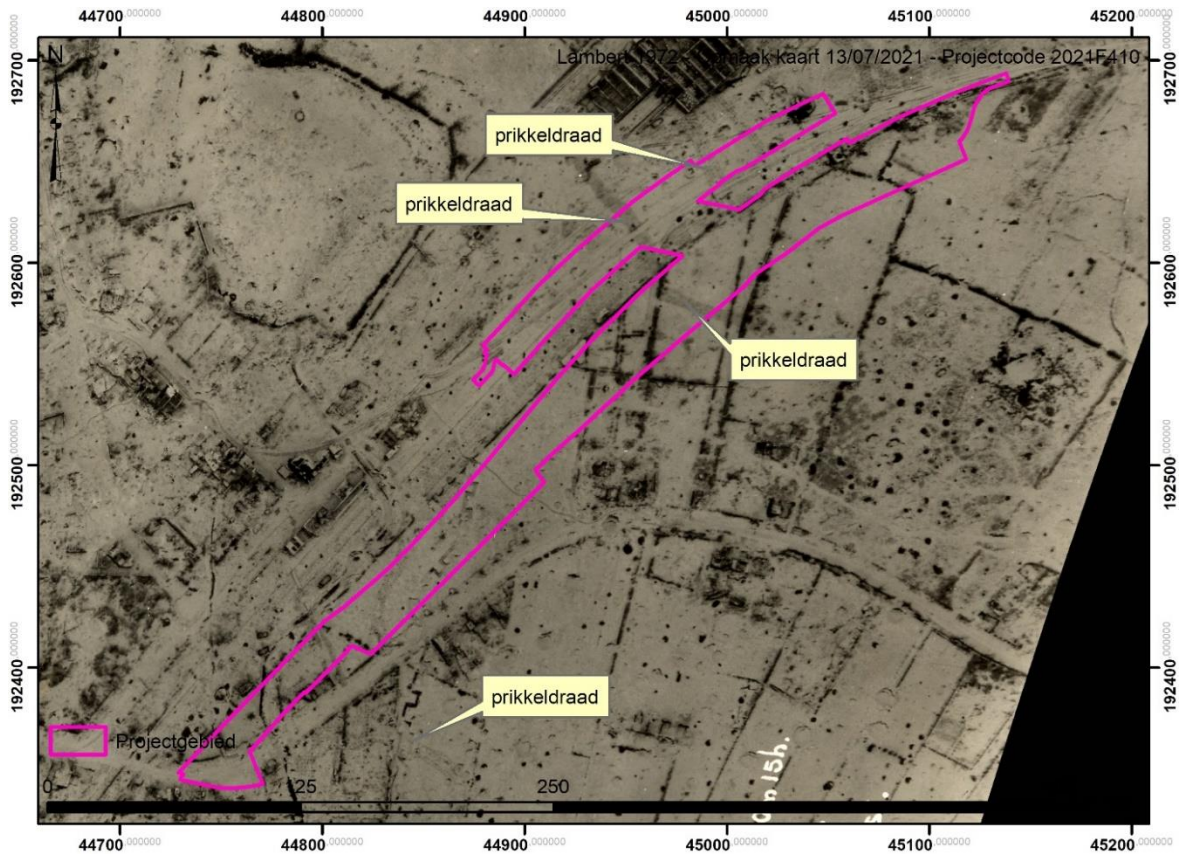

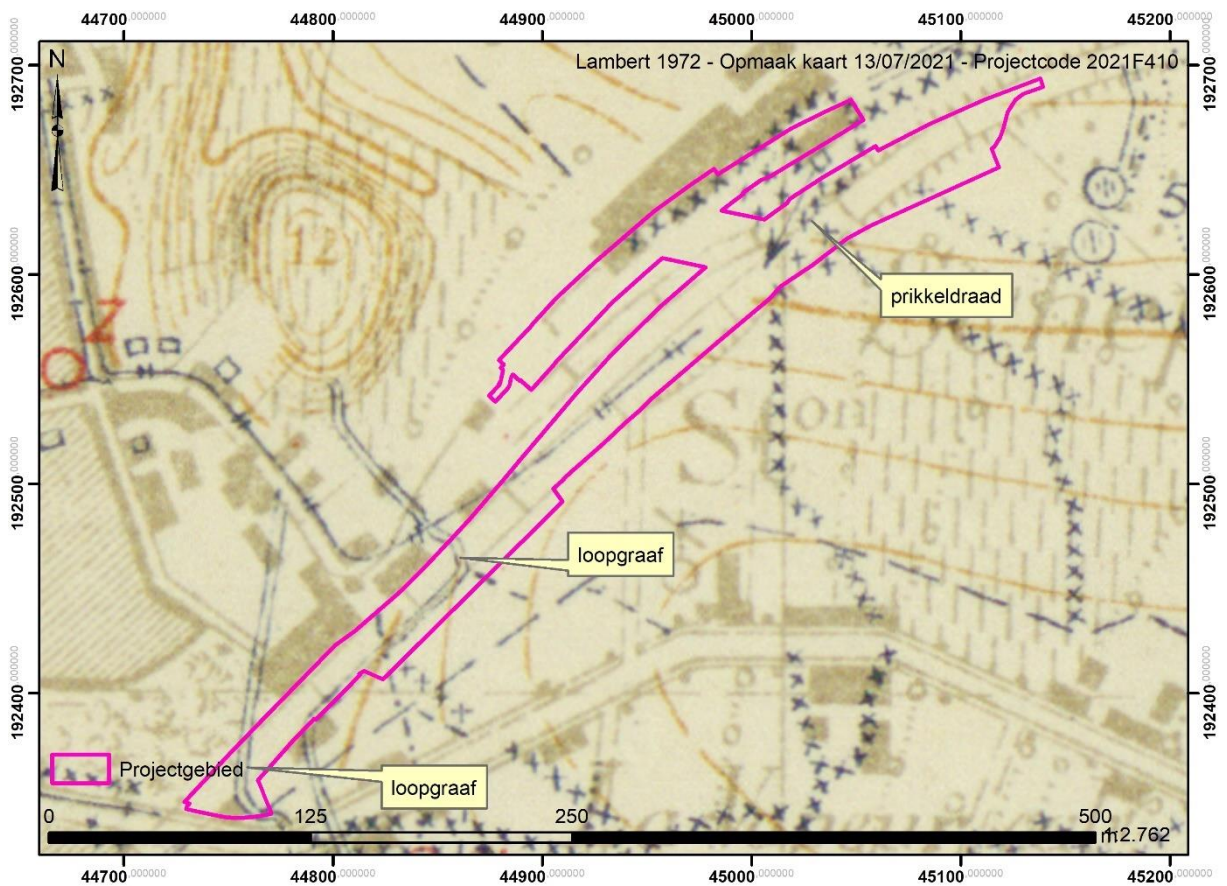
Figuur 26: Overzicht ongedateerde Belgische luchtfoto (bron luchtfoto: KLM-MRA)

Figuur 27: Belgische luchtfoto genomen op 11 september 1917 (bron luchtfoto: KLM-MRA)

Figuur 28: Belgische luchtfoto genomen op 14 januari 1918 (bron luchtfoto: KLM-MRA)

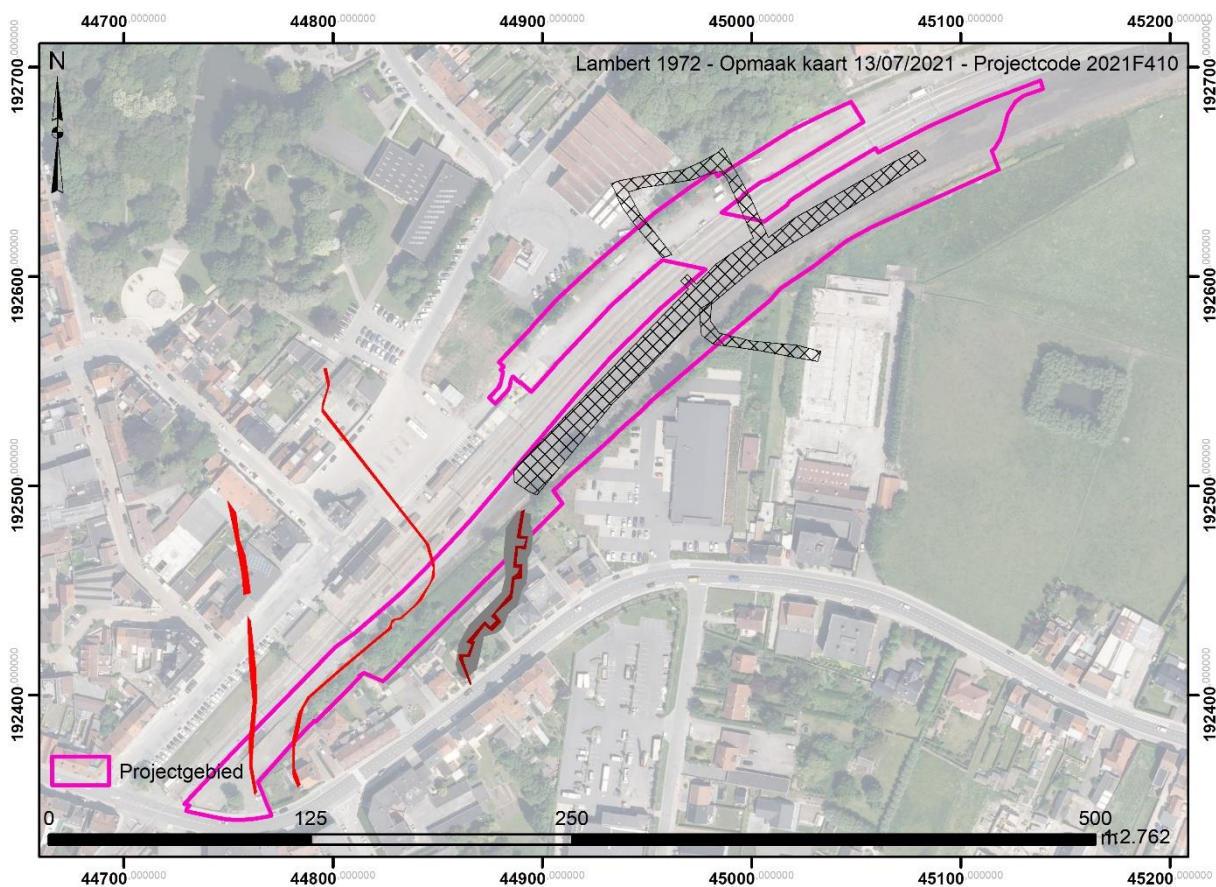
Figuur 29: Belgische loopgravenkaart 12 juli 1917 (bron luchtfoto: KLM-MRA)

Deze luchtfotostudie maakt duidelijk dat er een eerder laag potentieel is om WO1-structuren aan te treffen. Er is een lage densiteit aan sporen, op enkele plaatsen waren er vanaf de late zomer van 1917 enkele loopgraven als onderdeel van de Duitse versterkingen bij Diksmuide. Figuur 30 toont alle binnen het projectgebied gekarteerde structuren.

Aandachtspunten binnen het projectgebied zijn samengevat :

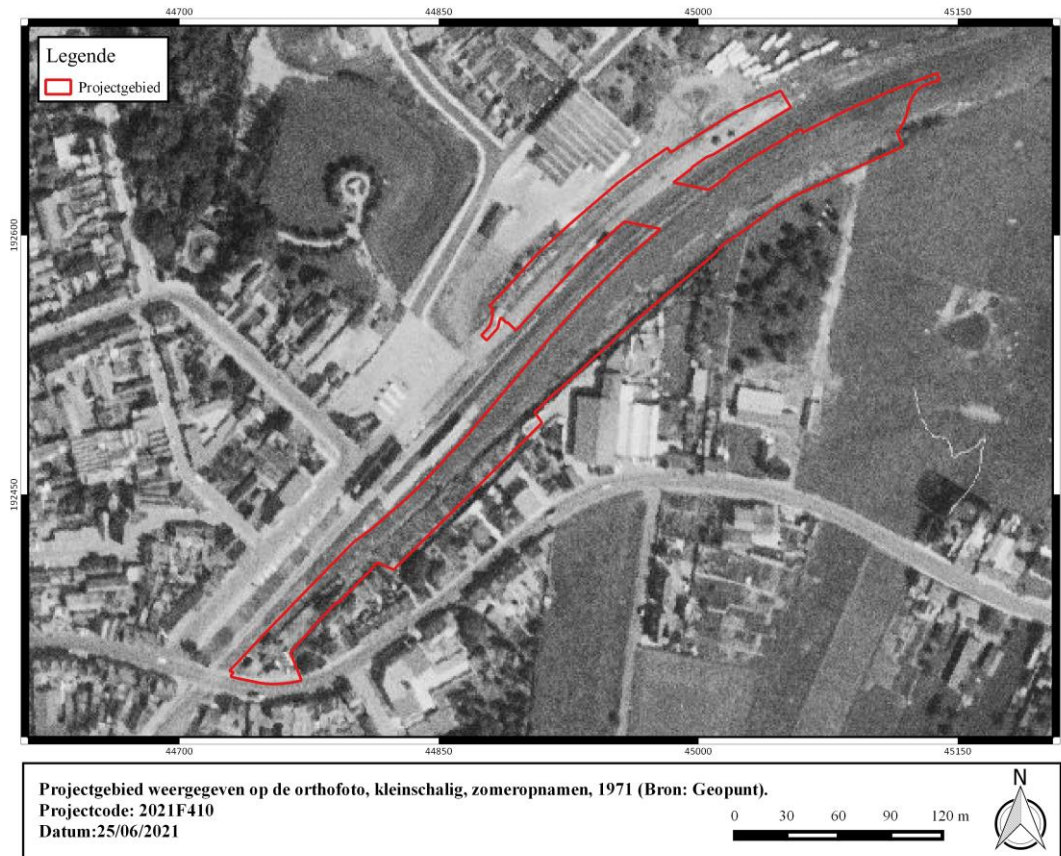
- Het projectgebied doorsnijdt enkele korte segmenten van Duitse **loopgraven**
- Het westelijke gedeelte van het projectgebied raakt wellicht aan de **(post-)middeleeuwse omwalling** van de stad
- **Munitie**: de aanwezigheid van tientallen granaatrechters maakt ook duidelijk dat er een reële kans bestaat om tijdens eventuele terreinwerkzaamheden niet ontplofte artilleriegranaten aan te treffen.

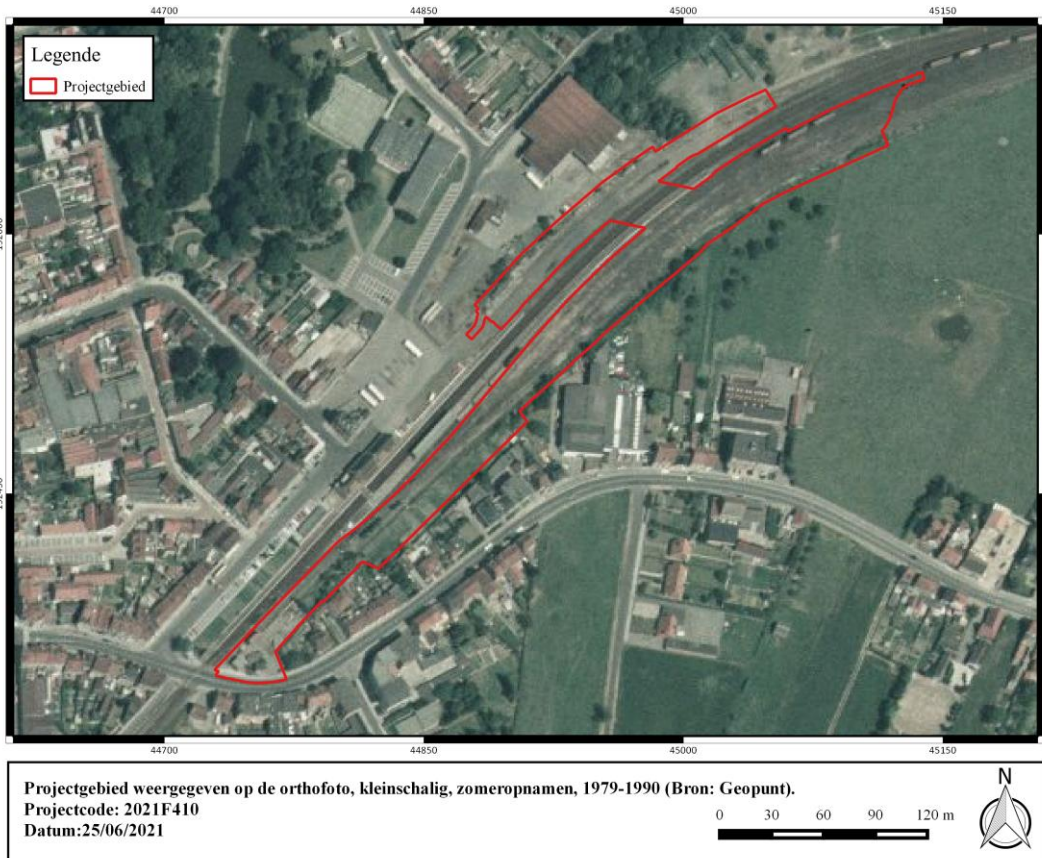
Figuur 30 Gekarteerde WO1-sporen (bron: orthofoto Informatie Vlaanderen)

1.4.3.4 Huidige gebruik en verstoringen

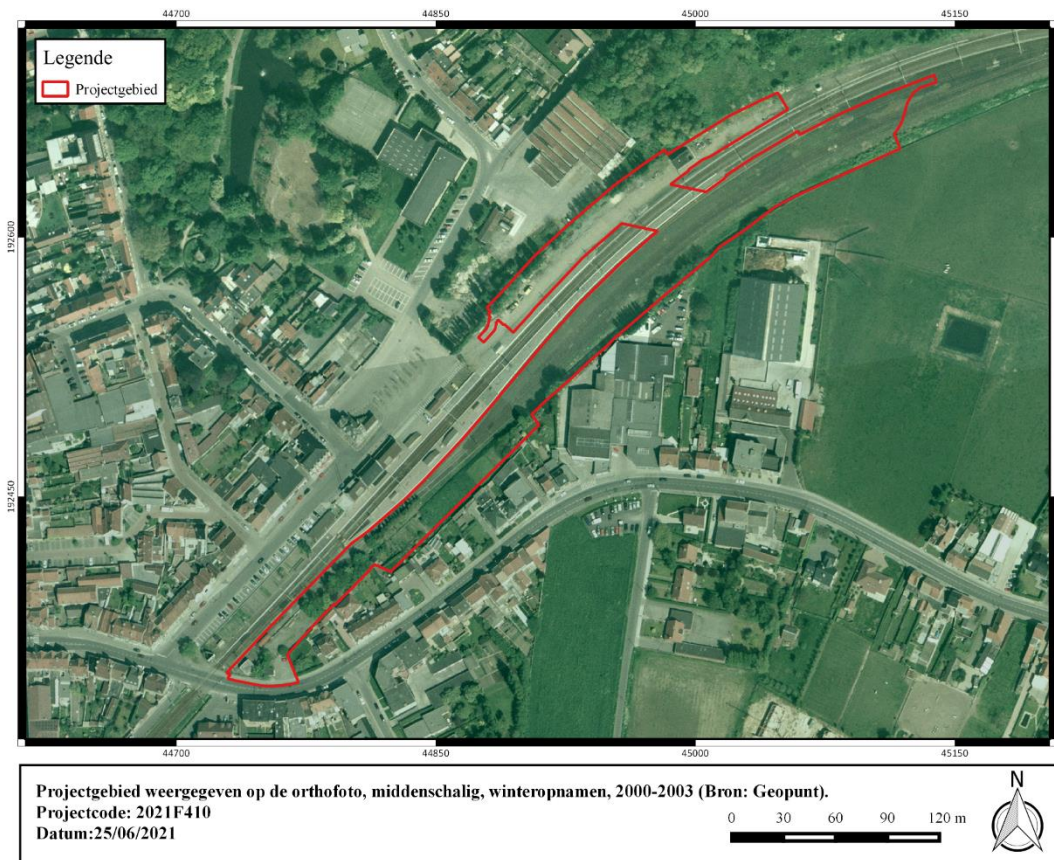
De orthofotosequentie geeft een beperkte evolutie weer in het bodemgebruik binnen de contour van het plangebied. Reeds op de oudste luchtopname is de spoorweginfrastructuur duidelijk waar te nemen. De zone ten noorden van de spoorlijn is al vanaf de orthofoto van 1971 volledig verhard. Ten zuiden van de spoorlijn situeert zich tot op de orthofoto van 2008-2011 nog een rangeerstation dat het afgelopen decennium in onbruik is geraakt. Dit verklaart waarom een groot deel van het projectgebied is afgegraven (cfr. supr. 1.4.2). Dit rangeerstation evolueerde de afgelopen jaren tot een verhard terrein dat plaats biedt voor stockage van materialen. Het meest zuidelijk deel van het projectgebied (de zone ten zuiden van het voormalig rangeerstation) is op de sequentie orthofoto's in gebruik als groenzone.

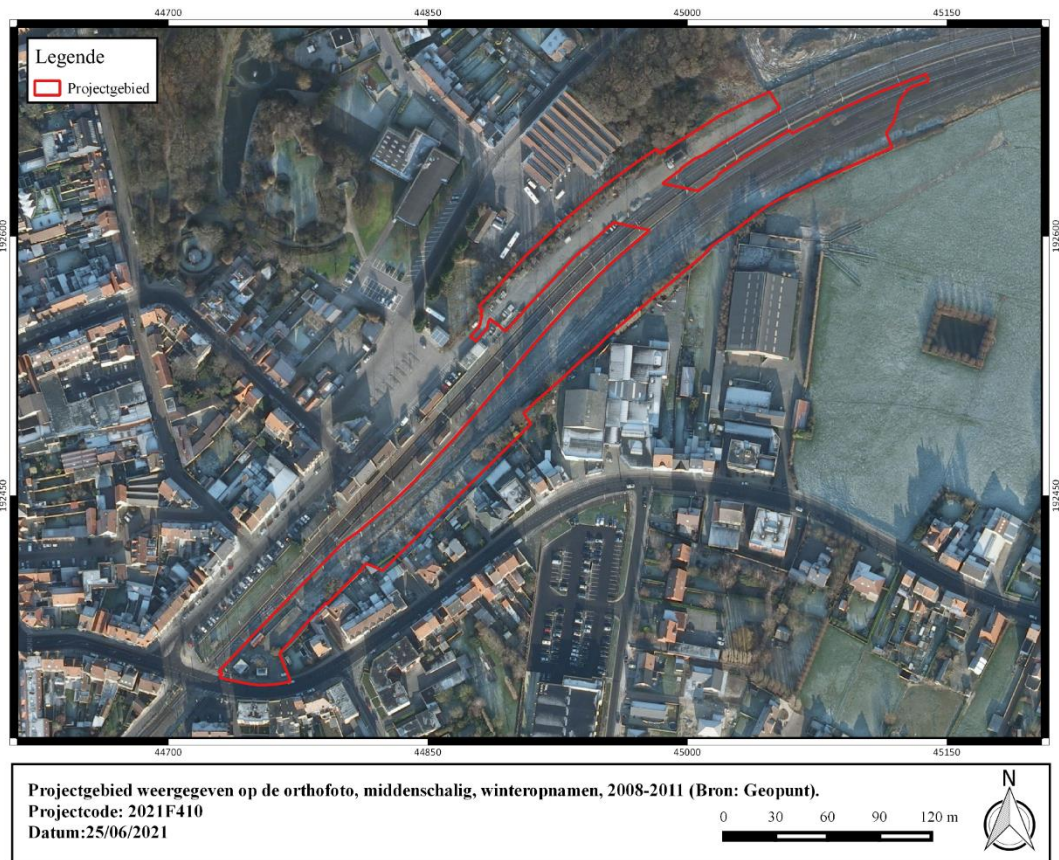
Figuur 31: Projectgebied weergegeven op de orthofoto, kleinschalig, zomeropnamen, 1971 (Bron: Geopunt).

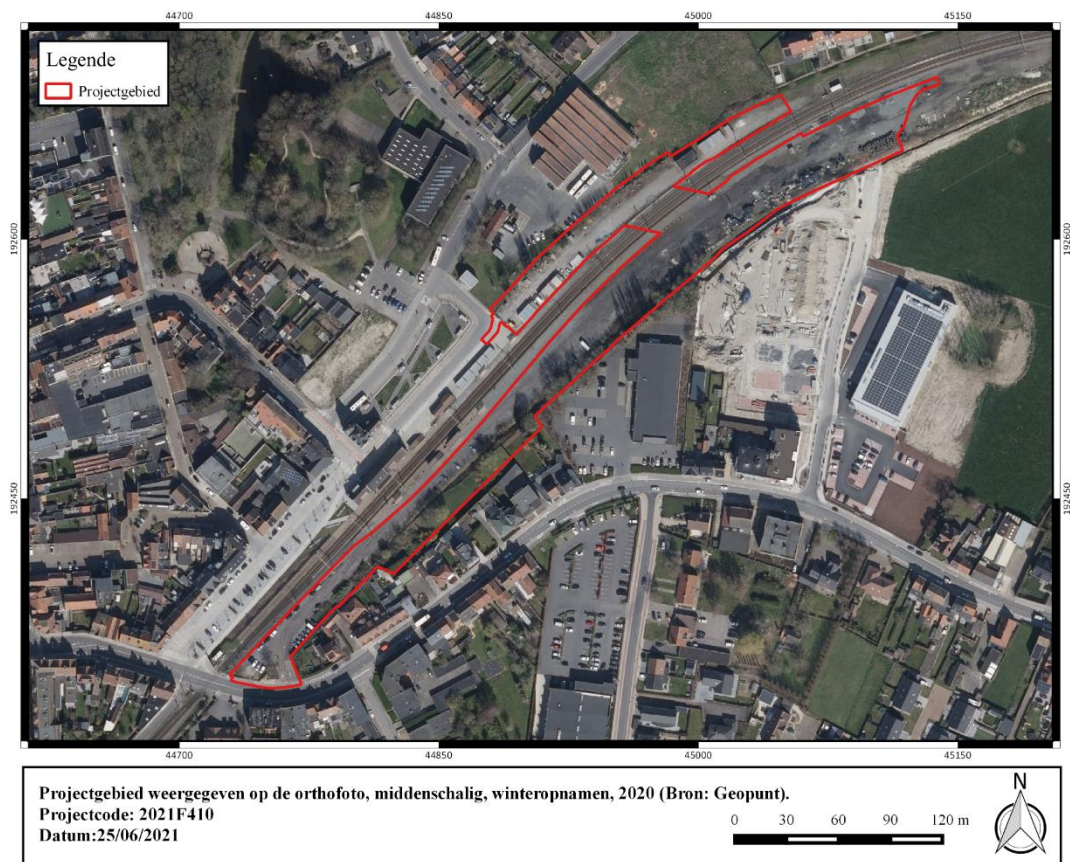
Figuur 32: Projectgebied weergegeven op de orthofoto, kleinschalig, zomeropnamen, 1979-1990 (Bron: Geopunt).

Figuur 33: Projectgebied weergegeven op de orthofoto, middenschallig, winteropnamen, 2000-2003 (Bron: Geopunt).

Figuur 34: Projectgebied weergegeven op de orthofoto, middenschalg, winteropnamen, 2008-2011 (Bron: Geopunt).

Figuur 35: Projectgebied weergegeven op de orthofoto, middenschalg, winteropnamen, 2020 (Bron: Geopunt).

1.5 Synthese

De opdrachtgever plant de herinrichting van de stationsomgeving te Diksmuide. De geplande werken omvatten de aanleg van een hondenweide, een nieuwe fietserstunnel, groenzone, nutsleidingen, keermuur en gracht, nieuwe fietsenstalling, stockagezone en parking. De geplande werken hebben een gecombineerde oppervlakte van ca. 1,8 ha en bereiken een variabele diepte van minimaal 50 cm onder het huidige maaiveld. Op heden is het terrein voor het grootste deel verhard met beton/steenslag.

Diksmuide bevindt zich op de overgang van de zandleemstreek en de kustpolders. Het projectgebied is gelegen op een noordwestelijke uitloper van de Rug van Westrozebeke die afhelt naar het noordwesten richting de IJzervlakte en de Handzamevallei. De Quartairgeologische kaart geeft ter hoogte van het onderzoeksgebied een profielopbouw weer van eolische afzettingen van het laat-Pleistoceen tot vroeg-Holoceen die rusten op de Tertiaire sokkel. De bodemkaart geeft langs de oostelijke rand van het projectgebied een natte, profiellose lichte zandleembodem aan waarbij zich klei op geringe diepte kan bevinden. Rondom het onderzoeksgebied zijn meerdere grote polygonen verstoorde gronden weergegeven. Op het DHMV is te zien hoe het onderzoeksgebied duidelijk lager gelegen is dan het natuurlijke reliëf. Teneinde de spoorweginfrastructuur aan te leggen werd een groot deel van het terrein tot ca. 3 m diep afgegraven. Enkel ter hoogte van de geplande hondenweide lijkt het oorspronkelijke maaiveld nog bewaard.

Op cartografische bronnen is te zien dat het terrein zich buiten het historisch stadscentrum van Diksmuide bevindt. Op de Deventerkaart is te zien dat het terrein zich ten oosten van het centrum bevindt. Op 17^e-eeuwse bronnen is te zien dat de zuidwestelijke helft van het terrein de vroegmoderne stadsversterkingen aansnijdt. Op de Ferrariskaart zijn de stadsversterkingen verdwenen. De bastions zijn wel nog zichtbaar in de percelering. Op de Kabinetskaart is het grootste deel van het onderzoeksgebied ingekleurd als akkerland. De zuidwestelijke sector is weergegeven als grasland. Op de 19^e-eeuwse bronnen is weinig verandering op te merken, het terrein wordt stelselmatig opgenomen in het stedelijk weefsel van Diksmuide. Het station van Diksmuide wordt in gebruik genomen in 1858. Na de IJzerslag in het najaar van 1914 komt de frontlijn net ten westen van de stad te liggen. De Belgisch-Franse linies rondom de stad worden geïncorporeerd binnen de Duitse verdedigingswerken. Teneinde de trefkans inzake relicten uit WOI in te schatten werd reeds een historische studie opgemaakt met behulp van loopgravenkaarten en militaire luchtfoto's. Hierbij werden binnen de contouren van het onderzoeksgebied enkele korte segmenten Duitse loopgraven herkend en prikkeldraad versperring. Algemeen werd geconcludeerd dat het potentieel inzake oorlogserfgoed eerder beperkt is. Wel dient rekening gehouden te worden met de aanwezigheid van een mogelijk grote hoeveelheid munitie. De orthofotosequentie geeft een vrij beperkte evolutie weer in het bodemgebruik de voorbije decennia. Een groot deel van het plangebied viel tot recent samen met een rangeerstation;

Rondom het onderzoeksgebied zijn verschillende archeologische vindplaatsen gekend. Een groot deel van deze vindplaatsen zijn gekend door controles bij werkzaamheden. Deze waarnemingen betreffen in hoofdzaak resten van laatmiddeleeuwse resten van bewoning of activiteiten in de stad. Daarnaast zijn bestaan de gekende waarden hoofdzakelijk uit relicten uit de Eerste Wereldoorlog. Bij recent onderzoek langs de Esenweg, ten oosten van het huidige onderzoeksgebied, werden in een granaattrechter 3 oorlogsslachtoffers aangetroffen met Franse uitrustingsstukken. Er werd beslist deze stoffelijke resten te bergen in een vlakdekkende opgraving in een latere fase. Verder ten zuiden van de stad werden eveneens resten uit de Romeinse periode in kaart gebracht.

Concreet dient in de omgeving van het onderzoeksgebied uitgegaan te worden van een trefkans inzake archeologisch erfgoed. Op basis van het hoogtemodel kan echter gesteld worden dat het grootste deel van het terrein is afgegraven waardoor de verwachting inzake erfgoed dat dateert van voor de realisatie van de spoorlijn zeer laag is. Verder archeologisch onderzoek wordt als weinig zinvol beschouwd.

2 Bibliografie

Agentschap Onroerend Erfgoed 2021

AGIV

DE MEULEMEESTER, J. 1981, Circulaire vormen in het Vlaamse kustgebied. *Archaeologia Belgica*, 234.

DE MEULEMEESTER, J. 1986, Burchten en Stadsontwikkeling: archeologische beschouwingen bij de kaarten van Jacob van Deventer, in: *Ten Duinen*, Bulletin van het wetenschappelijk en cultureel centrum van de Duinenabdij en de westhoek, nr. 16, pp. 73-91.

DE WILDE, M. 1986, De topografische groei van Diksmuide-Deel I, in: *Den Dyzere*, jg. 5, nr. 4, pp. 134-158.

DOV Vlaanderen

Geoportaal

Geopunt

NGI Cartesius

PYPE P., BONCQUET T. & DE GRUYSE J. 2012, Onderzoek op de Gouden Leeuw-Site (Diksmuide, West-Vlaanderen), in: *Archaeologia Mediaevalis*. Kroniek 35. Gent, 173-175.

PYPE P., DE SMAELE B. 2015: Diksmuide Tuinwijk, ADEDE archeologisch rapport 44, Gent.

Stadsarchief Diksmuide

STICHELBAUT, B. 2020. CHAL-Rapport 167: Diksmuide Station, Universiteit Gent, 18p.

VAN RANST, E. & SYS, C. 2000. Eenduidige legende voor de digitale bodemkaart van Vlaanderen. Universiteit Gent.

VAN WERVEKE H. 1965, *De oudste burchten aan de Vlaamse en de Zeeuwse kust*, Brussel.

